De Duitse Greiferin Helga Zweig. Een Joodse Jodenjaagster bij de Brusselse Sipo-SD

Jan Maes

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/cmc/887>
DOI : 10.4000/cmc.887
ISSN : 2684-3080

Éditeur

Fondation de la Mémoire Contemporaine

Édition imprimée

Date de publication : 1 janvier 2020
Pagination : 169-254
ISSN : 1377-1256

Référence électronique

Jan Maes, « De Duitse Greiferin Helga Zweig. Een Joodse Jodenjaagster bij de Brusselse Sipo-SD », *Les Cahiers de la Mémoire Contemporaine* [Online], 14 | 2020, Online op 01 novembre 2020, geraadpleegd op 07 novembre 2020. URL : <http://journals.openedition.org/cmc/887> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/cmc.887>

De Duitse *Greiferin* Helga Zweig Een Joodse Jodenjaagster bij de Brusselse Sipo-SD

Jan Maes

Tijdens mijn onderzoek naar de Gereformeerde Jodenzending in Antwerpen en Brussel tussen 1931 en 1948 botste ik in een rapport uit 1946 van Jodenzendeling dominee Roelof Bakker op de volgende passage : « Mej[uffer] H[elga] Zweig bezocht ik in de gevangenis, daar zij van Joodsche zijde van ernstig verraad aan haar ouders die destijds gevangengenomen werden beschuldigd wordt. Het is een zeer gecompliceerd geval en hier schijnt mij veel Joodsche intrige in het spel. Het meisje is geheel gebroken en is vrijwel ontroostbaar. Daarbij komt dat de gevangenis-directie een rustig en vertrouwelijk gesprek niet toestaat. Een zeer somber geval. Zij leest het haar gegeven evangelie. »¹ Iedereen die een beetje vertrouwd is met de geschiedenis van de Jodenvervolging in Brussel kent ongetwijfeld de figuur van “*le Gros Jacques*” oftewel de Joodse verklikker van Poolse origine Icek Glogowski, die als collaborateur werkte voor de *Sicherheits-polizei-Sicherheitsdienst* (Sipo-SD) van Brussel, en daar bijzonder actief was in het aanwijzen, opsporen en aanhouden van mede-Joden². Glogowski werkte vanaf september 1942 voor het *Juden-referat*, maar volgens historica Insa Meinen werd zijn intussen

¹ Utrechts Archief (UA), 94 Archief van het Deputaatschap kerk en Israël, 321 Rapporten van ds. Bakker aan de deputaten van de zending te Rotterdam en in het Zuidelijk Ressort, 1936-1953, Rapport 1 januari-30 juni 1946 II p. 6 ; J. Maes, *De ster en het kruis. De Gereformeerde Jodenzending in Antwerpen en Brussel tussen 1931 en 1938*, Brussel, 2019, p. 451-452. Grammaticale en andere fouten in citaten werden niet systematisch verbeterd.

² L. Saerens, *Onwillig België. Een verhaal over Jodenvervolging en verzet*, Leuven, 2014, p. 84, 85, 86, 143, 144, 146, 148, 149, 163, 170.

bijna legendarisch geworden aandeel in de Jodenvervolging te hoog ingeschat : « “Jacques” mocht een wapen dragen en kreeg net als de Duitsers de bevoegdheid om Joden te mishandelen of op Joden te schieten die tijdens hun arrestatie probeerden te vluchten. Het is niet meer te achterhalen hoeveel personen door toedoen of met medewerking van Glogowski in handen van de Duitsers vielen, maar zonder twijfel wordt zijn rol in het collectieve geheugen overschat. »³ Marcel Liebman beschreef hem in 1977 nog als volgt : « “Dikke Jacques” was een Jood die zich om onopgehelderde redenen in dienst van de Gestapo had gesteld en zich had onderscheiden door een misdadige en helaas doeltreffende ijver. In een zwarte limousine reed deze man, die eigenlijk Jacques Glocowsky [=Glogowski] heette, door de straten van Brussel op zoek naar Joodse voorbijgangers en liet hen onmiddellijk arresteren. “Dikke Jacques”, een op zijn manier legendarische persoon die iedereen grote angst en meer nog een gevoel van onuitsprekelijke walging inboezemde, schijnt in zijn eentje voor de deportatie van enkele honderden joden verantwoordelijk te zijn geweest.” »⁴

Maar Glogowski was niet de enige Joodse verklikker. Het moeten er enkele tientallen geweest zijn⁵. Historicus Lieven Saerens legt ook uit waarom dat vooral een Brussels fenomeen lijkt te zijn geweest : « In Antwerpen heeft men die niet echt nodig. Daar kan de SS-politie een beroep doen op lokale Jodenjagers-SS'ers die al voor de oorlog rabiaat antisemiet waren

³ I. Meinen, *De Shoah in België*, Antwerpen en Amsterdam, 2011, p. 217 (vertaald uit het Duits door Iannis Goerlandt).

⁴ M. Liebman, *Als Jood geboren. Een Joodse familie in de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, 1977, p. 67 (Vertaling uit het Frans door Enie Waechter).

⁵ Volgens Barbara Dickschen van de Stichting voor de Eigentijdse Herinnering/Fondation de la Mémoire Contemporaine moeten het er ongeveer zo'n twintigtal geweest zijn. Telefonisch gesprek van de auteur met Barbara Dickschen, 29.08.2019.

en zeer vertrouwd met de Joodse gemeenschap.»⁶ Maxime Steinberg had er in 1986 al zo'n twaalfstal gevonden, waaronder ook Helga Zweig, die hij echter in tegenstelling tot een aantal anderen enkel aanduidde met haar initialen : « *Mais la jeune H. Z. qui, quant à elle, fait arrêter ses parents pour son dix-huitième anniversaire, est Allemande : désormais “danseuse”, la jeune fille, autorisée à porter une arme, mène aussi la grande vie dans les boîtes de la capitale.* »⁷ Steinberg voegde daar in voetnoot nog het volgende aan toe : « *Ses parents sont inscrits à Malines, le 8 janvier 1944 et déportés par le convoi XXIII du 15 janvier. Auparavant, la jeune fille, portant la fausse identité de “Marion Dubois”, était cachée dans un couvent.* »⁸ Steinberg besloot zijn alinea over deze “Greifer” – zoals deze Joodse Jodenjagers werden genoemd – met te stellen dat : « *Tous les “Jacques”, Allemands ou non, indicateurs occasionnels ou “hommes de confiance”* [door de Sipo-SD *Vertrauensmann* of *Vertrauensfrau* genoemd, maar beter bekend onder de afkorting *V-Man* of *V-Frau*] *attachés au service extérieur, n’ont pas été repérés.* » Maar dat gold zeker niet voor de Duitse Helga Zweig, alias “Marion Dubois”.

Op 29 augustus 1945 werd zij door de Krijgsraad van Brussel ter dood veroordeeld⁹. Uiteraard ging ze tegen dit vonnis in beroep¹⁰. Op 28 december 1945 werd door het Krijgshof de

⁶ L. Saerens, *Onwillig België...*, op. cit., p. 85.

⁷ M. Steinberg, *L'étoile et le fusil. La Traque des Juifs 1942-1944*, Volume II, Bruxelles, 1986, p. 199. Steinberg baseerde zich hiervoor blijkbaar op niet nadergenoemde “*Archives privées*”, Dossier de H.Z., née le 26 décembre 1925. Met dank aan Barbara Dickschen om mij op deze passage te wijzen. Telefonisch gesprek van de auteur met Barbara Dickschen, 29.08.2019.

⁸ M. Steinberg, *L'étoile...*, op. cit., p. 215.

⁹ Algemeen Rijksarchief Brussel (AGR-AR-1), Ministerie van Justitie, Bestuur der Openbare Veiligheid. Dienst Vreemdelingenpolitie (DVZ), Individueel vreemdelingendossier Zweig Helga, nr. A395.963 (Dossier ZH), Nota van substituut Gomree aan de Vreemdelingenpolitie, 05.10.1945.

¹⁰ *Ibid.*, Nota van de Vreemdelingenpolitie aan Jean Félix, 24.11.1944.

doodstraf omgezet in levenslange hechtenis¹¹. In het Algemeen Rijkarchief 2 (Depot Joseph Cuvelier) te Brussel (AGR-AR-2) bevinden zich haar strafdossier en de dossiers van het tweede, derde en vierde bureau van de strafuitvoeringsrechtbank. Dit artikel is gebaseerd op die dossiers, én op informatie afkomstig uit haar individuele vreemdelingendossier en dat van haar ouders ; dossiers van de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ), die zich in het Algemeen Rijksarchief te Brussel (AGR-AR-1) bevinden¹². Van het College van procureurs-generaal kreeg ik de toestemming om voor mijn onderzoek ook dit strafdossier in te kijken. Omdat de dossiers van Helga Zweig nagenoeg integraal in het Frans zijn opgesteld en het in dit geval om een uiterst delicate aangelegenheid gaat, namelijk die van een Joodse Jodenjaagster, heb ik er uitdrukkelijk voor gekozen om zoveel mogelijk de primaire bronnen voor zich te laten spreken en (soms uitvoeriger dan gebruikelijk) uit de in het Frans afgelegde verklaringen, getuigenissen en rapporten te citeren, omdat bij het vertalen altijd nuances verloren gaan, én om te vermijden dingen te introduceren die niet in die contemporaine bronnen staan, iets wat in dit specifieke geval absoluut vermeden diende te worden.

Met Helga als rebellerende, puberende tiener in de onderduik

Helga Marion Zweig werd geboren te Berlijn op 26 december 1925 als dochter van de Duitse producent van en handels-

¹¹ *Ibid.*, Nota van de Vreemdelingenpolitie voor de Minister van Justitie, 25.06.1951 ; Algemeen Rijksarchief Depot 2 Joseph Cuvelier (AGR-AR-2) Auditoraat-generaal Brussel (AGB), 1945, Dossier Zweig, Helga Marion (Dossier ZH), 697/45/BF, Vonnis in beroep van het Krijgshof, 28.12.1945.

¹² Dit onderzoek kadert ook binnen mijn doctoraatsproject in de religiestudie aan de KU Leuven met als titel: *Rien ne va plus!* Een historische reconstructie en analyse van risicovolle keuzes op leven en dood van Joodse slachtoffers en hun confessionele en niet-confessionele redders op basis van naoorlogse strafdossiers van leden bij de Sipo-SD van Brussel en Antwerpen.

vertegenwoordiger in confectie-sport- en regenkleding Martin Zweig (°Gleiwitz, 26 juli 1885) en Margarete “Greta” of “Gretl” Weichmann (°Myslowitz, 22 juni 1894). Het gezin woonde op de Kaiserallee 192 in Berlijn-Wilmersdorf. Martin Zweig kwam op 30 januari 1938 naar België met een zakenreisvisum dat drie maanden geldig bleef. Hij beweerde ook geen politiek vluchteling te zijn¹³. Op 14 juni 1938 verhuisde hij van de boulevard Émile Jacquemin 12 in Brussel naar de rue de la Longue Haie 22 in Elsene¹⁴. Zijn vrouw Margarete arriveerde samen met hun dochter Helga op 18 juli 1938, en ook zij gaven op geen politieke vluchtelingen te zijn, wat heel veel Joodse vluchtelingen uit Oostenrijk en Duitsland op dat ogenblik wel lieten noteren¹⁵. Volgens hun vriend in Berlijn, Fritz Lange, waren ze wel degelijk gevlucht: « *Als ich eines Tages in vorsichtiger Form – wegen der Gestapo – mich bei dem Portier des Hauses in Berlin, nach der Familie erkundigte erfuhr ich, dass sie bereits ins Ausland geflüchtet sei.* »¹⁶ De visa waren drie maanden geldig. Eenmaal hier aangekomen, verklaarde Margarete echter dat ze eigenlijk toch van plan was langer dan zes maanden in België te blijven, maar omdat ze dat bij haar aanvraag had verzwegen, werd haar dat niet in dank afgenomen en werd zij aangemaand vóór 20 oktober het land te verlaten¹⁷. Het gezin vertrok dan naar het Nederlandse Heemstede, nabij Haarlem. Van daaruit deed Martin Zweig een nieuwe aanvraag om zich in België te mogen vestigen. Op 27 januari 1939 kreeg hij, net zoals heel veel andere Joden in die periode, een transitvisum, dat wil zeggen een tijdelijke verblijfsvergunning voor slechts drie maanden, die hem

¹³ AGR-AR-1, DVZ, Individueel vreemdelingendossier Zweig, Martin, nr. A286.587 (Dossier ZM), Inlichtingenfiche van de stad Brussel, 31.01.1938.

¹⁴ *Ibid.*, Avis d’arrivée d’étranger van de gemeente Elsene, 14.06.1938.

¹⁵ *Ibid.*, Bulletin d’étranger van de gemeente Elsene, 14.08.1938.

¹⁶ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 697/45/BF, Verslag van de militaire auditeur ten velde aan de Auditeur-generaal, 11.05.1949.

¹⁷ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZM, Interne nota van de Vreemdelingenpolitie, 19.09.1938.

moest aansporen om werk te maken van zijn daadwerkelijke emigratie : « *L'intéressé n'est pas autorisé à s'établir en Belgique. Le présent titre de séjour lui est délivré en attendant son émigration.* »¹⁸ Maar vóór het verstrijken van die tijdelijke verblijfsvergunning schreef de Minister van Justitie een redelijk opmerkelijke brief aan de Minister van Economische Zaken en Middenstand, waarin hij ervoor pleitte om Zweig – mits die zich hield aan enkele voorwaarden – toch toe te laten in België te blijven¹⁹. Als industriële producent van confectie-sport- en regenkledij was hij immers actief in een nichemarkt en vormde hij met zijn bedrijf *Toutsports* in de rue Van Gaver (en van 1 augustus 1940 tot 30 juli 1942 op de Quai de Commerce 29) te Brussel geen grote bedreiging voor Belgische bedrijven²⁰. Zweig en zijn gezin konden dus in België blijven, maar iets meer dan twee maanden later al viel op 1 september 1939 Duitsland Polen binnen en begon de Tweede Wereldoorlog. Ook in België steeg de spanning. Uiteindelijk viel op 10 mei 1940 Duitsland dan toch België binnen en werden duizenden personen met de Duitse en Oostenrijkse nationaliteit, onder wie veel Joodse en communistische vluchtelingen, samen met kopstukken van nazigezinde Belgen door de Belgische overheid opgepakt en aan het Franse leger overgedragen, dat hen naar interneringskampen bracht in het zuiden van Frankrijk. Maar Martin Zweig was daar wonderlijk genoeg niet bij. Of ze zoals zovele anderen bij de inval op de vlucht zijn geslagen, is niet geweten. Na de Achttiendaagse Veldtocht en de capitulatie van het Belgische leger werd België door de Duitsers bezet. Op 28 december 1940 verhuisde het gezin naar een luxueus tweekamerappartement op de avenue Armand

¹⁸ *Ibid.*, Laissez-passer, 27.01.1939.

¹⁹ *Ibid.*, Brief van de Minister van Justitie aan de Minister van Economische Zaken, 27.06.1939.

²⁰ *Ibid.*

Huysmans 28 te Elsene²¹. Drie dagen later lieten ze zich daar inschrijven in het Jodenregister. Opvallend is dat op Helga's fiche bij haar naam, maar ook bij die van haar ouders, « *juive (ne pratique pas)* » staat, terwijl op de fiche van zowel haar vader als haar moeder bij beiden « *aucune* » werd ingevuld²².

Helga Zweig. © AGR-AR

De opvoeding van Helga was zowel voor haar ouders als voor haar leerkrachten een allesbehalve gemakkelijke klus. Ze hadden aan haar echt meer dan hun handen vol. Bij het begin van de bezetting volgde de op dat ogenblik 14-jarige Helga nog lessen aan het seculiere en gemengde privé-instituut *Mes Enfants* 213-215 avenue Brugmann te Elsene, waar leerlingen uit de bourgeoisie – onder wie verschillende Joodse meisjes wier familie nazi-Duitsland was ontvlucht – in een familiale sfeer en met een open geest onderwezen werden volgens de methode van dokter Ovide Decroly, tot ze op een bepaald moment had gedreigd om klasgenootjes bij de Duitsers aan te geven, en om die reden door

²¹ Kazerne Dossin (KD), Collectie Vereeniging der Joden in België – Association des Juifs en Belgique, Institut Martin Buber, Fiches VJB.

²² KD, Jodenregister.

de erg patriottische en antinazi-gezinde directrice Berthe Vanderstock aan de deur werd gezet²³. Haar ouders konden ervoor zorgen dat ze werd toegelaten in de methodeschool *Institut Decroly*²⁴. Maar ook daar ging het van kwaad naar erger. Haar tekenlerares op Decroly, Marie Maury-Hauptert, beschreef op Helga's proces haar karakter als volgt: « *Ses difficultés scolaires provenaient d'une grosse difficulté de caractère : c'est une rouée d'un tromperie constante. Elle était rusée et avait beaucoup d'imagination ; elle était hypocrite ; elle réagissait par intérêts. [...] Il y avait une hostilité entre la mère et la fille.* »²⁵ Elders noemt ze Helga « *une gamine vicieuse et capable de tout.* »²⁶ Nadat Helga volgens een Duitse verordening vanaf 1 december 1941 niet meer welkom was in haar methodeschool Decroly te Ukkel, tot het echtpaar Zweig in de zomer van 1942 besloot onder te duiken, gaf Hauptert tegen haar zin, maar uiteindelijk toch gezwicht voor de smeebeden van Gretl Zweig, Helga privéles. Vermits Hauptert er toch vaak aan huis kwam, leerde ze ook de ouders goed kennen: « *Le père était un homme fort pondéré quant à la mère, c'était une imaginative et une névrosée, mais je n'ai jamais entendu dire, sauf par sa propre fille, qu'elle ait eu des écarts de conduite.* »²⁷

Maar wat haar ouders ook probeerden, Helga's gedrag verbeterde niet, integendeel. Vrienden en burens zagen het ook

²³ AGR-AR-2, AGB, Cour Militaire, Cour Bruxelles, 1945, Dossier Zweig, Helga (Dossier ZH), 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring René Dufresne, 19.05.1945; E. Wulliger, *L'Institut "Mes Enfants" à Ixelles (1920-1945)*, *Bijdragen tot de Eigentijdse Herinnering* 1, 1999, p. 151-154, p. 151. Directrice Berthe Vanderstock werd op vraag van twee Joodse internen in 1994 door Yad Vashem erkend als "Rechtvaardige onder de Volkeren." *Ibid.*, p. 154.

²⁴ AGR-AR-2, AGB, Cour Militaire, Cour Bruxelles, 1945, Dossier Zweig, Helga (Dossier ZH), 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring René Dufresne, 19.05.1945.

²⁵ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

²⁶ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Hauptert, 28.12.1944.

²⁷ *Ibid.*, 02.06.1945.

gebeuren. Industrieel René Dufresne, die in een ander appartement op hetzelfde adres woonde en het gezin goed kende, zei na de oorlog: « *Son père m'a dit, à maintes reprises qu'il n'avait pas confiance en sa fille notamment à lui cacher les endroits où il faisait le dépôt d'argent.* »²⁸ En ook het gezin Leroy-Huyberechts woonde op dat adres. Clémence Huyberechts getuigde later: « *Je les connaissais ainsi que leur fille Marion qui ne s'entendait guerre avec ses parents et était en guerre surtout avec sa mère. C'était une jeune fille à mystère et de conduite douteuse, au point que je lui avais interdit de fréquenter ma fille qui a le même âge environ. [...]* C'est Marion Zweig qui faisait courir des bruits fâcheux sur le compte de sa mère. Je considère cette fille comme perverse et capable de tout. »²⁹ Helga vond dat haar ouders, maar vooral haar moeder, haar veel te kort probeerden te houden, en strooide inderdaad het gerucht rond dat haar moeder een affaire had met voornoemde René Dufresne³⁰.

In het midden van de zomer van 1942 voelde het echtpaar Zweig zich niet meer veilig in hun appartement in Elsene. Dat was wellicht nadat de eerste Joden komende van de trein van Brussel naar Antwerpen in het Centraal Station van Antwerpen waren opgepakt, vandaar naar Breendonk gevoerd, om vervolgens naar de op 27 juli geopende Dossinkazerne te worden gebracht om van daaruit te worden gedeporteerd naar Auschwitz-Birkenau. Verscheidene keren hadden zij aan Helga's tekenlerares gevraagd om hen te voorzien van valse identiteitskaarten, maar telkens weigerde die daarop in te gaan³¹. Ze verkochten een deel van hun meubelen, mochten waardevolle objecten als zilverwerk, porselein, kleding en stoffen in de kelder van één van de medehuurders verbergen, en ongeveer 2.000

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Clémence Huyberechts, 01.06.1945.

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Hauptert, 02.06.1945.

waardevolle boeken stockeren op een zolder van de woning ernaast, waar ook Margaretes oude moeder woonde. Ergens in de loop van de maand augustus 1942 doken ze dan met zijn drieën onder bij hun vriend, de 53-jarige bediende François Van Hoorenbeek, rue Van Overbeke 15 te Ganshoren³². Van Horenbeek had de Zweigs al leren kennen vóór de oorlog. De mannen hadden toen zaken met elkaar gedaan en waren nadien met elkaar bevriend geraakt. Martin Zweig had zijn vriend al verscheidene keren gevraagd om hen op te nemen, maar het was maar nadat Van Horenbeek het op een akkoordje had kunnen gooien met de Ganshorense politiecommissaris Roelkens, dat hij het ook effectief aandurfde om het gezin Zweig in huis te nemen. De intussen zestien jaar geworden Helga liet hij doorgaan als zijn nichtje³³. Intussen waren ze er blijkbaar toch in geslaagd om aan valse Belgische identiteitskaarten op naam van Dubois te geraken, waardoor de Zweigs konden buitenkomen en bij de Van Horenbeeks niet “opgesloten” zaten³⁴. Margaretes oude moeder en haar alleenstaande broer bleven waar ze waren en doken niet onder.

Volgens Van Hoorenbeek kwam vader Zweig enkel tussen in de kosten van verlichting en verwarming, en kocht hijzelf de levensmiddelen voor zijn eigen gezin, die hij vervolgens zelf klaarmaakte aan het kookfornuis en met zijn gezin opat aan de tafel van de Van Hoorenbeeks³⁵. Volgens Helga betaalde haar vader BEF 1.000 huur per maand voor twee kamers en kocht haar vader ook al het eten voor de twee gezinnen³⁶. Zelfs als Helga's verklaringen hieromtrent zouden kloppen, dan nog was dat voor de welstellende Zweigs geen hoog bedrag. Intussen bleef

³² *Ibid.*, Getuigenverklaring van René Dufresne, 19.05.1945.

³³ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Henri Vanderheyden, 24.02.1945.

³⁴ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 16.09.1941.

³⁵ *Ibid.*, Getuigenverklaring van François Van Hoorenbeek, 24.02.1945.

³⁶ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 16.09.1944.

Zweig ook wel de huur betalen van het appartement in Elsene, en vertrouwde hij zijn buurman Dufresne ook nog een aanzienlijke som geld toe « *que sa fille ne l'a heureusement pas appris* »³⁷. Uit het getuigenis van Van Horenbeek wordt ook duidelijk waarom het maar beter was dat Helga daar op dat ogenblik niets vanaf wist: « *Je pense que s'il [Zweig] est finalement parti de chez nous le 4 décembre, c'est en raison des avances que sa fille leur faisait subir en notre présence et dont il ne pouvait manquer d'être très gêné. Elle était malheureusement voleuse et trop de choses disparaissaient. Son père avait ainsi été jusqu'à me demander la permission de mettre un cadenas au téléphone pour empêcher sa fille de se servir du téléphone. On aurait dit que les parents avaient le pressentiment du coup que leur fille allait leur faire. Celle-ci avait d'ailleurs à plusieurs reprises déclaré à notre jeune servante qu'elle avait beaucoup de chances d'être orpheline parce qu'elle n'avait pas de parents qui la surveillaient. Un autre jour elle a déclaré à cette même servante qu'elle savait où son père cachait l'argent et que si on l'ennuyait encore beaucoup elle s'emparerait de l'argent et s'enfuirait.* »³⁸ Van Hoorenbeek concludeerde dat zowel hij en zijn vrouw als de ouders van Helga hadden gedaan wat ze konden: « *Nous avons hébergé la famille Zweig pendant 1 an ½. Ses parents faisaient pour elle, tant ce qu'ils pouvaient.* »³⁹ Maar van Helga – die Van Hoorenbeek na haar aanhouding nog beschuldigde haar ouders te hebben aangegeven in ruil voor BEF 750.000 – kregen de Van Hoorenbeeks in ruil voor hun hulp enkel stank voor dank. Louise Van Hoorenbeek-Vande Kerkhove, die nadien tegenover Dufresne Helga « *la honte de leur famille* » had genoemd, was op het proces heel duidelijk: « *La prévenue [Helga Zweig] se méconduisait. Ses parents s'en méfiaient. C'est une grande menteuse. Nous avons enfermé le*

³⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Henri Vanderheyden, 24.02.1945.

³⁸ *Ibid.*, Getuigenverklaring van François Van Hoorenbeek, 24.02.1945.

³⁹ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

téléphone parce qu'on la craignait. »⁴⁰ Ook commissaris Roelkens, die ervoor had gezorgd dat Helga als “katholieke” leerling was toegelaten geworden op het pensionaat van de katholieke congregatie *Filles de la Sagesse* op de avenue Van Overbeke 10 te Ganshoren, en die ook voor het tweede onderduikadres zou zorgen, zag dat er een probleem was : « *La fille, malgré une forte surveillance des parents, avait une mauvaise conduite, elle courait avec beaucoup d'hommes.* »⁴¹ Ook op school hing ze het uit : « *La nommée Zweig était une élève de ma classe. J'ai remarqué qu'elle manquait de loyauté. [...] Elle est intelligente, mais pas très travailleuse et pas sincère.* »⁴²

Nadat er een anonieme brief was toegekomen bij Van Hoorenbeek, waarin stond dat de afzender op de hoogte was van het feit dat hij een zekere Dubois verborg, die in werkelijkheid de Joodse Zweig was, en dat hij op zijn tellen moest passen, vertrok op 4 december 1943 de familie Zweig naar een klein onderkomen op de avenue de Jette 361 te Ganshoren. Dat had de vijftigjarige Guillaume Roelkens, die met het echtpaar Zweig bevriend was geraakt, hun kunnen bezorgen⁴³. Helga zou later verklaren dat Van Hoorenbeek die anonieme brief aan zichzelf had geschreven om van hen af te geraken⁴⁴. Volgens haar moesten haar ouders Roelkens veel meer betalen voor het nieuwe onderduikadres dan ze betaalden bij de Van Hoorenbeeks, maar Roelkens ontkende dat met klem : « *Je déclare que c'est un flagrant mensonge.* »⁴⁵ Roelkens leerde het gezin kennen eind 1942, en in zijn getuigenverklaring spreekt hij met de grootste stelligheid het beeld tegen dat Helga van haar moeder had opgehangen,

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 16.09.1944.

⁴² *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 27.07.1945.

⁴⁵ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 24.02.1945.

namelijk dat zij een minnaar had en dat ze in onmin leefde met haar echtgenoot : « *Elle l'adorait au contraire et avait l'apparence d'une personne âgée. Quant au mari c'était un homme fort cultivé et de commerce agréable. C'est ainsi que je me suis plus ou moins lié avec ce ménage et que je me suis employé à les soustraire aux recherches de l'ennemi. Ils surveillaient leur fille qui malgré cela avait une conduite déplorable, donnant des rendez-vous à des jeunes gens au lieu d'aller en classe, se faisant envoyer des lettres dans les cafés et magasins des environs.* »⁴⁶ Een van die “slechte vrienden” met wie ze gemiddeld één keer per week samen uit ging, was Jacqueline Dujardin. Helga en Jacqueline hadden rond het begin van de lente van 1943 elkaar leren kennen via een gemeenschappelijke vriendin, Denise Merveille⁴⁷.

Denise was één van de meisjes met wie Helga goed bevriend was geraakt op het pensionaat, en bij wie ze als externe leerlinge elke dag thuis in de rue de l'Urbanisme 55 te Ganshoren over de vloer kwam. Vanaf het moment dat de Zweigs van de Van Hoorenbeeks naar de kleine woning op de avenue de Jette 361 te Ganshoren waren verkast, kwam Helga plots veel minder langs bij haar vriendin. Haar moeder, Marie De Ceuster, herinnerde het zich nog goed : « *À partir de ce moment elle ne faisait plus chez nous que de rapides apparitions pour se créer un alibi ainsi que je l'appris plus tard. Ses parents servaient, en effet, beaucoup à ses relations avec ma fille et exerçaient sur elle une surveillance assez rigoureuse. [Elle ne pouvait jamais sortir seule⁴⁸.] Le père était d'ailleurs plus sévère que la mère qui s'était toujours montrée trop bonne. La jeune Dubois supportait malaisément cette surveillance et*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Jacqueline Dujardin, 15.02.1945 ; *Ibid.*, Getuigenverklaring van Léonie Klompers, 15.02.1945.

⁴⁸ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

[*se plaignant de ses parents*⁴⁹] nous avait déclaré plus d'une fois qu'elle donnerait tout pour avoir la liberté. »⁵⁰

Haar dochter Denise Merveille bevestigde dat, en voegde er nog iets opmerkelijks aan toe: « *Déjà précédemment quand elle manifestait le désir de jouir de plus de liberté, elle m'avait déclaré que sa connaissance de l'Allemand lui permettrait facilement de trouver un emploi comme interprète.* »⁵¹ Helga had al tegen Marie Merveille-De Ceuster gezegd dat haar eigen moeder met vuur speelde⁵². Eén vonk was dus genoeg om de boel te laten ontploffen. Die vonk was uiteindelijk een banaal incident, maar één met catastrofale gevolgen.

Martin en Margarete Zweig verraden door Helga

Op vrijdag 7 januari 1944 stapte Margarete Zweig-Weichmann naar de directrice van *Les Filles de la Sagesse*, zuster Marguerite Leblicq, wier klooster en school gevestigd waren op de avenue van Overbeek te Ganshoren. Ze was verbaasd dat haar dochter tijdens de kerstvakantie naar school diende te komen voor naailessen in het kader van het vak huishoudkunde⁵³. In een gesprek met de directrice werd al snel duidelijk dat Helga tijdens de vakantie niet naar school kwam, zoals ze haar ouders had wijsgemaakt, maar spijbelde. Later bevestigde Leblicq dat ook op haar school Helga's gedrag te wensen overliet: « *La nommée Zweig Helga ne m'a jamais inspirée grande confiance et ce n'est finalement que sur les instances du Commissaire de Police Roelkens que nous avons accepté de la prendre à la rentrée de janvier 1943. Elle était assez fantasque et*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Merveille-De Ceuster, 06.03.1945.

⁵¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Denise Merveille, 06.03.1945.

⁵² *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

⁵³ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 24.02.1945.

assez irrégulière dans ses études. Il lui arrivait parfois de manquer des classes. Je recevais de temps en temps la visite de sa mère qui paraissait inquiète au sujet de sa fille et qui m'a même demandé si je pensais que Helga disait toujours la vérité. J'ai été obligé de lui dire que j'avais à diverses reprises surprise la jeune fille en flagrant délit de mensonge. La veille de son arrestation Mme Zweig est venue me voir l'après-midi et après m'avoir longuement parlé de sa fille m'a demandé s'il était exact qu'elle devait suivre des Cours Ménagers pendant les vacances. J'ai dû la détromper et elle en paraissait vivement émue. »⁵⁴

Helga, die per toeval juist op dat ogenblik iets op school kwam halen dat ze was vergeten, werd door de kloosterzuster aan het onthaal op de hoogte gebracht van het feit dat haar moeder al twee uur bij de directrice zat, waardoor ze onmiddellijk begreep dat ze door de mand zou vallen en snel naar haar vriendin Denise Merveille liep⁵⁵. De moeder van Denise, Marie Merveille-Ceusters, herinnerde het zich nog goed : « *La veille de l'arrestation des parents Zweig, Marion s'est présentée chez moi entre quatre et cinq heures de l'après-midi demandant qu'on veuille bien dire à ses parents qu'elle était venue dîner chez nous à midi ce jour-là ainsi que la veille. Elle déclarait également qu'elle avait fait l'école buissonnière et qu'il fallait la tirer d'embarras. Marion nous a suivis pendant que nous faisons diverses courses dans le quartier et vers six heures du soir – comme je refusais toujours d'entrer dans son complot – elle m'a quittée en me disant qu'elle se rendait chez une amie de sa mère à Schaerbeek pour téléphoner à cette dernière. Les parents Zweig que je suis allée voir dans la soirée me déclarèrent qu'ils n'avaient pas d'amis à Schaerbeek. En réalité j'ai l'intime conviction que Marion était retournée chez les Dujardins avec lesquels elle s'était liée déjà depuis un certain temps et qui exerçaient sur elle une très mauvaise*

⁵⁴ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marguerite Leblicq, 24.02.1945.

⁵⁵ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Viktor Weichmann, 02.06.1945.

influence, Madame [Léonie] Klompers-Dujardin étant la maitresse d'un allemand de la Gestapo [Harold of Harry Willers]⁵⁶. Je me suis toujours demandée si ce n'est pas là qu'on a fait donner par Marion l'adresse de ses parents pour les arrêter le lendemain matin. Toujours est-il que lorsque dans la soirée je me suis rendue chez les parents Zweig pour leur annoncer que leur fille m'avait déclaré qu'elle ne rentrerait pas de la nuit, le père a eût cette exclamation : "Quelle catastrophe" – Quant à la mère elle en était littéralement malade. »⁵⁷

In de loop van de avond belde Helga naar de permanentie van het politiebureau van Ganshoren en vroeg ze aan de agent van wacht om commissaris Roelkens te verwittigen dat ze die nacht niet naar huis zou komen, en hem te vragen haar ouders op de hoogte te brengen dat ze zich niet ongerust moesten maken en dat ze bij vrienden in Vorst bleef slapen. Roelkens deed wat van hem gevraagd werd, waarop de Zweigs doodongerust naar Roelkens kwamen om van daaruit tot middernacht naar een hele reeks mensen te bellen met de vraag of zij wisten wat er van hun dochter geworden was⁵⁸. Haar moeder belde die vrijdagavond om 20u nog haar broer Viktor op om te vragen of Helga soms bij hem op zijn appartement op de avenue Armand Huysmans was, wat niet het geval bleek te zijn⁵⁹. Helga zou niet meer thuiskomen.

Intussen was ze naar haar vriendin Jacqueline Dujardin gestapt⁶⁰. Die was heel goed bevriend met rexist Robert Van Hael. Helga zocht Van Hael op, die op zijn beurt de Duitsers verwittigde. Rexist Louis Shaw, alias Bastin, die na de oorlog

⁵⁶ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 17.02.1945.

⁵⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Merveille-De Ceuster, 06.03.1945.

⁵⁸ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 24.02.1945.

⁵⁹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Viktor Weichmann, 02.06.1945.

⁶⁰ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Jacqueline Dujardin, 15.02.1945.

verklaarde Helga Zweig héél goed te hebben gekend, zag het allemaal gebeuren toen hij haar de eerste keer ontmoette op het 1e bureau van Charles Lambinon, hoofd van de inlichtingendienst van Rex, place Rouppe 13 te Brussel : « *Elle est arrivée là en compagnie d'un certain Van Hael, Robert (mort depuis) et fils d'un chef de Groupe du Mouvement [Rex]. Elle venait, sur les instances de Van Hael, dans le but de dénoncer ses parents de nationalité juifs [sic], qui d'après elle, lui rendaient la vie impossible. [...] Ce n'est que quelques jours après cette visite que j'ai appris par Lambinon que ce dernier avait prévenu un service allemand...* »⁶¹ Robert Van Hael vertelde later nog aan een zekere Marcel Dosveld « *qu'il avait fait la connaissance d'une jeune fille très intéressante, qui était venue dénoncer ses parents et donner leur adresse, parce qu'elle désirait entrer en possession de leurs bijoux et de leur argent. Il a ajouté que cette jeune fille leur serait utile parce qu'elle leur avait promis encore d'autres renseignements.* »⁶²

Zaterdagmorgen 8 januari kwam commissaris Roelkens, wonend op avenue de Jette 357 te Ganshoren, vroeg naar buiten en zag dat enkele mannen het huis met huisnummer 361 al omsingeld hadden : « *Je leur demandai ce qu'ils faisaient. Ils me répondirent "Feldgendarmérie". Ils venaient arrêter la famille Zweig.* »⁶³ Ze waren nog aan het wachten op de auto. Toen die eenmaal arriveerde, vielen ze binnen in de woning, en tijdens de huiszoeking vonden ze het echtpaar Zweig. Roelkens en de Van Hoorenbeeks waren blijkbaar niet de enigen die de nieuwe schuilplaats van het echtpaar Zweig kenden⁶⁴. Helga's schoolvriendin

⁶¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Louis Shaw, 19.07.1945.

⁶² *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marcel Dosveld, 28.07.1945. Het kan ook Robert Van Haelen zijn.

⁶³ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

⁶⁴ *Ibid.*, Exposé des faits en cause de Zweig, Helga, Marion, 27.05.1945.

Denise was per toeval aanwezig en zag het allemaal gebeuren⁶⁵. Haar moeder – die zo te zien ook door Helga op de hoogte was gebracht van hun nieuwe onderkomen – legde later uit hoe dat kwam: « *Le lendemain matin [...] j'ai envoyé ma fille aux nouvelles et elle s'est trouvée dans la maison des Zweigs au moment où la Gestapo revolver au poing s'est présentée pour les arrêter. C'est ainsi qu'elle a si bien pu reconnaître Verraghen Marius qui faisait partie de la bande.* »⁶⁶ De bij de inval aanwezige, gewapende en voor zijn werk goed betaalde Belgische rexist Verraghen was verbonden aan de speurdienst van de *Feldgendarmarie* bij de *Oberfeldkommandatur* van Brussel, waar hij na de invoering van de verplichte arbeidsdienst als *Zivildahnder* jacht maakte op werkweigeraars⁶⁷. Nadien verzegelden de *Feldgendarmen* de woning⁶⁸. Martin Zweig en zijn vrouw Margarete “Gretl” Weichmann werden dezelfde dag nog overgebracht naar de Dossinkazerne in Mechelen. Helga is ze daar niet meer gaan bezoeken⁶⁹. Een week later werden ze van daaruit op 15 januari 1944 met transport XXIII onder de volgnummers 696 en 697 in een goederenwagon naar het uitroeiingskamp Auschwitz-Birkenau gedeporteerd. Zij overleefden het niet⁷⁰.

⁶⁵ *Ibid.*, Exposé des faits en cause de Verraghen, Marius, 27.07.1945.

⁶⁶ *Ibid.*, Procès-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

⁶⁷ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Verslag van een Commissie aan de Minister van Justitie, 26.05.1945, Exposé des faits en cause de Verraghen, Marius, 27.07.1945; B. De Wever, *De vijand, mijn vriend: collaboratie met de bezetter*, in W. Devos en K. Gony (eds.), *Oorlog, bezetting, bevrijding. België 1940-1945*, Tielt, 2019, p. 187-200, p. 199; L. Huyse en S. Dhont, *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België, 1942-1952*, Leuven, 1991, p. 233.

⁶⁸ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van rexist Louis Shaw, 19.07.1945.

⁶⁹ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

⁷⁰ W. Adriaens, E. Hautermann, I. Marquenie, P. Ramet, L. Schram en M. Steinberg, *Mecheln-Auschwitz 1942-1944*, deel 4, *Namenlijst van de gedeporteerden*, Brussel, 2009, p. 410, 436.

Martin Zweig.
© AGR-AR

Margareta Weichman.
© AGR-AR

Nadat haar ouders waren opgepakt, begaf Helga zich diezelfde morgen nog naar Roelkens, die uiteraard verbaasd was haar daar te zien. Ze maakte hem wijs dat zijzelf de avond voordien nog werd aangehouden, maar dat ze werd vrijgelaten toen ze het schuiladres van haar ouders gaf en beloofde om voortaan voor de Sipo-SD te werken. Wanneer die haar daarover verwijten maakte, repliqueerde ze droogjes: « *Je voulais ma liberté et d'ailleurs vous aurez vous même des ennuis parce que vous avez caché mes parents.* »⁷¹ En ze voegde er nóg een bedreiging aan toe: « *Vous aurez de mes nouvelles, car vous cachez des armes.* »⁷² Ze zou dat dreigement trouwens later ook effectief uitvoeren, maar gelukkig zou politiecommissaris Roelkens die wapens nog kunnen verplaatsen omdat hij op tijd verwittigd zou worden door dubbelagent rexisit Marcel Dosfeld, aan wie de loslippige rexisit Robert Van Hael had toevertrouwd dat Helga hem had aangeven voor het verbergen van wapens⁷³. Daarop vroeg ze

⁷¹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 24.02.1945.

⁷² *Ibid.* ; *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 18.05.1945.

⁷³ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 16.09.1944.

Roelkens nog of die haar geen vrachtwagen kon bezorgen om de spullen uit het appartement van haar ouders weg te halen. Daar kon Roelkens niet voor zorgen, maar hij gaf haar wel het adres van verhuizer De Clerck in Ganshoren. Daar leende ze alvast een handkar, waarmee ze naar de Van Hoorenbeeks trok om er – in afwezigheid van François – waardevolle schilderijen, een gasverwarmer, een schrijfmachine en kleding van haar ouders mee op te halen, en ze aansluitend naar de Dujardins, avenue Charles Quint 22 te Ganshoren, te brengen⁷⁴. Diezelfde voormiddag ging ze nog langs bij haar vriendin Denise Merveille en haar moeder, bij wie ze hetzelfde verhaaltje ophing over het feit dat haar ouders dan wel waren opgepakt maar zij nog op vrije voeten was. Marie Merveille-Ceusters kon alleen maar vaststellen dat Helga geenzins “*attristée*” leek⁷⁵. Haar dochter Denise Merveille bevestigde helemaal het getuigenis van haar moeder en voegde er nog aan toe : « *C’est le lendemain quand elle est venue nous voir [qu’elle] nous a déclaré “qu’elle s’était mise en service de la Gestapo qui lui avait offert de la munir d’un revolver” – elle aurait refusé nous disait-elle mais qu’elle se sentait en sûreté parce qu’elle avait donné la liste de tous les gens qu’elle connaissait et que ces personnes seraient prises comme otages s’il devait lui arriver quelques chose.* »⁷⁶

Tegen 16u kwam ze terug met Verraghen. Tegen dan was Van Hoorenbeek wel thuis. Verraghen, met wie ze het volgens Van Hoorenbeek erg goed kon vinden omdat hij van haar alle kostuums en schoenen van haar vader kreeg, toonde zijn Gestapo-kaart en zei tegen François Van Hoorenbeek « *qu’il avait le droit de prendre tout ça* »⁷⁷. Helga was vooral uit op de jurken van haar moeder, en samen namen ze nog andere kleding,

⁷⁴ *Ibid.* ; *Ibid.*, Getuigenverklaring van François Van Hoorenbeek, 24.02.1945.

⁷⁵ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Merveille-De Ceuster, 06.03.1945.

⁷⁶ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Denise Merveille, 06.03.1945.

⁷⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van François Van Hoorenbeek, 16.09.1944.

boeken en papieren mee⁷⁸. Dezelfde dag tegen 18u komt Verraghen nog eens langs, maar deze keer alleen, om ook nog de hemden van Helga's vader mee te nemen « *en disant que c'était pour lui, et qu'il avait maintenant des chemises pour la durée de (toute) la guerre* »⁷⁹. Van Hoorenbeek, die hem vroeg of Helga wel het recht had om al die spullen weg te halen, kreeg als antwoord « *que aussi longtemps que la Gestapo ne disait rien, elle était autorisée à enlever tout. Il a même ajouté qu'elle allait habiter dans une maison à eux, avenue Charles Quint* »⁸⁰. Maar dat was het adres van Léonie Klompers en haar dochter Jacqueline Dujardin, wat mogelijk betekent dat ook Helga's "goede" vriendin en haar moeder al voor Rex en voor de Sipo-SD werkten. Het vermoeden dat Helga, Jacqueline en haar moeder samen met Verraghen onder één hoedje hadden gespeeld om hun slag thuis te halen, werd gedeeld door haar oom, Viktor Weichmann in de avenue Armand Huysmans, die ze ook nog diezelfde avond tegen 19u opzocht. Ook hem vertelde ze dat haar ouders de avond voordien gearresteerd waren en dat ook zij op straat werd aangehouden toen ze juist op het punt stond naar huis te gaan. Ze zouden haar dan zeggegd naar het hoofdkwartier van de Sipo-SD op de avenue Louise hebben gebracht, waar ze de nacht had moeten doorbrengen en nog maar enkele uren daarvoor was vrijgelaten op voorwaarde dat ze zich ter beschikking zou houden van het *Devizenschutzkommando* (DSK), de dienst van de Sipo die zich bezighield met de inbeslagname van deviezen, goud, juwelen en diamanten van personen die niet meer geacht werden deze nog in bezit te hebben. Haar oom dacht er het zijne van en kwam alvast voor zichzelf tot de overtuiging dat zijn nichtje haar *coup* al langer aan het voorbereiden was : « *En réalité, et sans avoir la preuve absolue, j'ai la conviction que ma nièce était déjà en rapport avec les*

⁷⁸ *Ibid.*, 24.02.1945.

⁷⁹ *Ibid.*, 16.09.1944.

⁸⁰ *Ibid.* ; *Ibid.*, 24.02.1945.

services de la Gestapo un certain temps avant l'arrestation de ses parents. Elle doit avoir été attirée par la nommée Klompers [Léonie], la mère de sa petite amie Jacqueline [Dujardin]. J'ai l'impression également que rien ne l'obligeait à dénoncer ses parents puis qu'elle jouissait déjà la protection allemande. »⁸¹

Verraghen, die bij de aanhouding van haar ouders aanwezig was, had aan Helga voorgesteld om dezelfde avond dat zij bij haar oom was, nog enkele van haar spullen uit de verzegelde woning in de avenue Jette te gaan recupereren. Hij naderde de woning via de tuin, brak een ruit en drong naar binnen⁸². Rexist Louis Shaw herinnerde zich nog dat Verraghen – die overigens later samen met Helga terecht zou staan en veroordeeld zou worden tot 15 jaar gevangenisstraf – daarover opschepte, en vervolgde : *« Entretiens, Zweig Helga revint dans nos bureaux où elle est reçue par Lambinon [Charles] et Vervloet Marcel de Bruxelles, Square Prince Léopold à Laeken. Ce dernier cité était l'adjoind de Lambinon [aan het hoofd van de Département Sécurité et Information (DSI) van Rex]. Un de ces deux hommes, sans pouvoir le désigner exactement, a proposé à Zweig de travailler comme indicatrice pour eux. Elle a accepté car elle est arrivée dans mon bureau personnel me disant que Vervloet l'avait envoyée chez moi dans le but de me fournir des renseignements. »⁸³* Maar dat zal Helga uiteindelijk niet doen. Wanneer Vervloet haar later opbelde om te vragen waar de beloofde inlichtingen bleven, kreeg hij als antwoord dat zij nu in dienst was bij de Sipo-SD, en haar chef *Judenreferent* Fritz Erdmann haar verboden had om (nog) samen te werken met de inlichtingendienst van Rex⁸⁴.

⁸¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Viktor Weichmann, 02.06.1945.

⁸² *Ibid.*, Getuigenverklaring van rexisist Louis Shaw, 19.07.1945.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

Van 7 januari tot ongeveer 22 maart 1944 zou Helga bij Jacqueline Dujardin en haar moeder Léonie Klompers intrekken. Maar ook nadien zou ze nog geregeld bij hen langskomen⁸⁵. Twee weken na de arrestatie van haar ouders kwamen twee Duitsers, van wie één in burger en één in militair uniform, 's morgensvroeg langs bij Klompers, op zoek naar Helga : « *Un jour, vers 5 heures du matin, la Gestapo est venue chez nous, demandant à parler à Mademoiselle Zweig, Marion. [...] Ensuite, elle est partie avec eux en voiture.* »⁸⁶ Klompers had naar eigen zeggen nog uit medelijden met de jonge Helga bij die twee de vrijlating van haar ouders bepleit, waarna die in de lach waren geschoten en haar zeiden dat het juist Helga zelf was geweest die haar volgens haar te strenge ouders had aangegeven om zo haar vrijheid te verkrijgen, waarop Helga bleek zou zijn uitgeslagen, maar het ook niet ontkende⁸⁷. Wanneer – naar eigen zeggen – Klompers Helga vroeg hoe ze ooit zoiets monsterachtigs had kunnen doen, zou die volgens Klompers geantwoord hebben : « [...] *que les vieux devaient partir avant les jeunes et que ses parents l'auraient tuée s'ils avaient appris sa conduite. Les allemands insist[er]ont pour que je la conserve chez moi – je m'y suis formellement opposée, ils proposèrent alors de la diriger sur Malines où elle pourrait rejoindre ses parents. Zweig s'est empressée de protester déclarant qu'il valait mieux déporter ses parents [dans les mines de sel] en Silésie ou les fusiller, mais qu'elle voulait en être débarrassée parce qu'elle en avait trop peur. Les allemands m'expliquèrent [...] qu'Helga Zweig gardait sa liberté parce qu'elle s'était engagée à la Gestapo. C'était d'ailleurs pour une raison de service urgent qu'ils venaient la chercher ce matin-là.* »⁸⁸ Gezien het feit dat Klompers al van vóór het uitbreken van de oorlog samenwoonde met de Duitser Harry Willers, die tijdens de oorlog werkzaam zou zijn

⁸⁵ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 17.02.1945 ; *Ibid.*, 16.09.1944.

⁸⁶ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

⁸⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Léonie Klompers, 15.02.1945.

⁸⁸ *Ibid.*

bij de Brusselse Sipo-SD, moet haar getuigenis en vooral de hele straffe uitspraken die ze daarin in de mond van Helga legde toch met de nodige argwaan worden bekeken⁸⁹. Helga had aan haar voormalige tekenlerares verteld dat niet alleen Willers, maar ook diens concubine, Léonie Klompers, voor de Sipo-SD werkte⁹⁰. Hetzelfde had Helga ook over haar vriendin Jacqueline Dujardin gezegd tijdens één van haar eerste ondervragingen door de Belgische autoriteiten⁹¹. De bijzonder lasterlijke verklaringen van Klompers zouden dan ook een wraakneming kunnen zijn voor het feit dat Helga hen bij haar eigen aanhouding had verklikt, waardoor ook zij en haar dochter werden aangehouden.

Begin februari 1944 beging Helga de fout om aan haar vriendin Jacqueline, tevens een goede vriendin van rexist Van Hael, te zeggen « *qu'il fallait mieux être allemand que rexiste* », waarna ze door de rexisten twee dagen in de gebouwen van de Brigade Z van het DSI of de “*Gestapo de Rex*” op de place Rouppe 13 te Brussel werd opgesloten en na de nodige uitleg tijdens haar ondervraging wel werd vrijgelaten, om – naar eigen zeggen – vervolgens meerdere dagen in het oog te worden gehouden en gevolgd te worden door Verraghen⁹². Maar uit het voorgaande weten we hoe zij, die zó stond op haar vrijheid, er een bloedhekel aan had dat haar doen en laten gevolgd werd. Dat geschaduwde worden door Verraghen moet – indien zij tenminste hierover de waarheid sprak – haar zo op de zenuwen gewerkt hebben dat ze nadien besloot hem hiervoor bij Rex te verraden. Wellicht op aangeven van Helga pakten de rexisten

⁸⁹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Paul Dujardin, 28.12.1944; AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

⁹⁰ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Marie Hauptert, 28.12.1944.

⁹¹ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 28.09.1944.

⁹² *Ibid.*, 17.02.1945.

Verraghen op, maar die slaagde erin te ontsnappen. Een week later, op 6 maart, pakten de Duitsers Verraghen op en die zouden hem zonder vorm van proces vasthouden tot aan de bevrijding op 3 september 1944⁹³. De rexisten, die er niet van op de hoogte waren dat Verraghen inmiddels door de Duitsers was opgepakt, stuurden Helga op onderzoek uit, waarop die op 10, 11 en 12 maart naar Verraghens vader trok met het voorstel om zijn zoon met valse papieren en onder dekking van het Rode Kruis naar Zwitserland te smokkelen, maar dan moest zij wel weten waar Marius jr. verstopt zat. Zijn vader, die het zaakje niet vertrouwde, bleef echter volhouden dat hij niet wist waar zijn zoon zich op dat ogenblik bevond. Op 15 maart 1944 werd de vader opgepakt en naar de Sipo-SD op de Louizalaan gebracht, beschuldigd van van alles en nog wat, na enkele uren ondervraging vrijgelaten, maar de dag nadien opnieuw opgepakt en ondervraagd, én volgens zijn zoon geconfronteerd met : « [...] *la jeune-fille qui était venue à des x reprises lui rendre visite au sujet de son fils. En sa présence, cette jeune-fille, qui n'est autre que la nommée Marina [correctie : Helga] Zweig, signa une déposition l'accusant d'être un terroriste, d'avoir facilité l'évasion de jeunes gens à destination de la Suisse, d'avoir participé à l'attentat du Muscadin, etc... !* »⁹⁴ Opnieuw werd Verraghen sr. na enkele uren ondervraging vrijgelaten, maar omdat Helga er niet in slaagde vader Verraghen blijvend doen aanhouden, keerde ze zich tegen zijn zoon : « [...] *et fit les mêmes déclarations (les rexistes avaient alors appris l'arrestation de mon fils). Son dossier s'amplifia et vu les nombreuses affaires à sa charge et à instruire il eu[t] la chance de*

⁹³ *Ibid.*, Getuigenverklaring van François Van Hoorenbeek, 24.02.1945.

⁹⁴ *Ibid.*, Mémoire pour Mr. Marius Verraghen rappelant son activité sous l'occupation ennemie, 25.04.1945. Het gaat hier om een aanslag op 28 februari 1944 van leden van het veiligheidskorps van de DeVlag tegen het Brusselse café *Au Muscadin* rue de l'Évêque, waarbij een politieagent het leven liet en een andere werd gewond.

https://archieff.brussel.be/Colossus/BulletinsCommunaux/Bulletins/Documents/Bxl_1947_Tome_II_Part_7.pdf.

ne pas être jugé et de ce fait fut délivré par les Autorités Belges le Samedi 2 Septembre 44. »⁹⁵ Dat laatste klopt niet helemaal. Verraghen zou volgens de bestuurder van de gevangenis van Sint-Gillis op 3 september worden bevrijd « *du convois d'internés civils arrêté en gare de Bruxelles et [...] ses pièces d'identité sont restées aux mains des autorités allemandes.* »⁹⁶ Dat moet een klaarstaande trein geweest zijn met *Nacht-und-Nebel*-gevangenen met als bestemming concentratiekampen in Duitsland. Dit toont goed aan dat wie het waagde Helga ook maar een strobreed in de weg te leggen, met zijn leven speelde.

The days after : Helga als geldwolvijn

De dag na de aanhouding van haar ouders, ging Helga op zondagvoormiddag 9 januari eerst langs bij de directrice van haar school om ook haar op de hoogte te brengen van de arrestatie van haar ouders, maar tegenover haar hing ze weer een andere versie op van het feit dat zij wél nog op vrije voeten was : « *Zweig parassait fort peu émue. Je lui ai demandé comment il se faisait qu'elle n'avait pas été arrêtée également. Elle m'a fourni une explication assez confuse me disant qu'un individu armé d'un revolver l'avait suivie dans la rue mais qu'elle avait pu s'en tirer.* »⁹⁷

Diezelfde voormiddag passeerde Helga met verhuizer De Clercq en zijn vrachtwagen nog eens bij de Van Horenbeeks om wat er nog aan meubels en schilderijen stond op te halen, en 's avonds tegen 21u stond ze er weer. Helemaal opgekleed en gemaquilleerd vroeg ze om twee grote koffers met jurken van haar moeder, afkomstig uit de woning avenue Jette, daar te

⁹⁵ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Marius Verraghen sr., 13.09.1944.

⁹⁶ *Ibid.*, Nota van de gevangenisbestuurder van Sint-Gillis aan het Ministerie van Justitie, 09.09.1944.

⁹⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marguerite Leblicq, 24.02.1945.

mogen laten staan tot ze die de morgen daarop zou kunnen komen ophalen⁹⁸. De verbouwereerde Van Horenbeeks weigerden, en wanneer die vroegen wat er met haar ouders was gebeurd, kregen ze te horen dat die waren aangehouden en dat zij nu voor de Gestapo werkte. Op hun vraag wat ze daar dan ging doen, kregen ze het verbijsterende antwoord: « *Je vais dénoncer tous les Juifs que je connais – il faut bien que je vive [...] d’ailleurs vous aurez également de grande ennuis ainsi que le Commissaire [Roelkens] parce que vous nous avez cachés sachant que nous étions Juifs.* »⁹⁹ Daar kwam nog bij dat ze ook vermeldde dat haar ouders bij hen naar de Engelse zender hadden geluisterd, wat eveneens verboden was. Wanneer Van Hoorenbeek zei dat hij door haar toedoen eigenlijk stank voor dank kreeg, antwoordde Helga dat ze eerst haar chef daarover diende te contacteren. Na een kwartier stond ze er terug met de mededeling dat haar chef volgens haar had gezegd dat in hun partij men zoiets als “erkenning” niet kende en dat er verder niets meer aan te doen was¹⁰⁰. Louise Van Hoorenbeek-Vande Kerkhove zou dat later op haar proces bevestigen: « *Elle m’a menacée, m’accusant de toutes les bontés que j’avais eu pour ses parents. Elle m’a dit que son chef lui avait déclaré: “Il n’y pas de sympathie dans le travail.”* »¹⁰¹

Van Hoorenbeek, die natuurlijk wilde voorkomen problemen te krijgen met de gevreesde Sipo-SD, zocht twee dagen later de vrouw op van Kevers, één van zijn medewerkers bij de *Innovation*. Zij was conciërge in het gebouw dat bezet werd door *Hauptsturmführer* Karl Reimer, die bureau hield op de 5e verdieping van de Louizalaan 510. Dankzij die vrouw werd Van Hoorenbeek door Reimer ontvangen, en kon hij hem een brief

⁹⁸ *Ibid.*, Getuigenverklaring van François Van Hoorenbeek, 16.09.1944.

⁹⁹ *Ibid.*, 24.02.1945.

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

overhandigen waarin Van Hoorenbeek een draai probeerde te geven aan de situatie, en Reimer liet weten dat Helga hem bedreigd had. Reimer zei hem dat de Gestapo niet het recht had om de spullen van de familie Zweig zomaar weg te halen, zoals Helga en Verraghen intussen hadden gedaan. Drie maanden lang hoorde hij er niets meer van, tot hij plots geconvoceerd werd om alsnog naar de Louizalaan te komen¹⁰². In zijn brief had hij immers geschreven dat Zweig tegenover hem had bevestigd dat ze deel uitmaakte van de Gestapo, terwijl ze dat volgens Reimer niet had mogen zeggen. En terwijl ze hem confronteerden met Helga om haar te identificeren, zeiden de bedienden van de Sipos-SD : « *C'est la Juive qui a dénoncé ses parents.* »¹⁰³

Naast haar bezoek aan haar schooldirectrice en aan de Van Horenbeeks, ging Helga 's morgens ook nog langs bij haar voormalige tekenlerares, Marie Maury-Hauptert, avenue Émile Max te Etterbeek : « *Elle était complètement fardée et de manière vraiment provoquante, en grande toilette et semblant sortir d'un institut de beauté. Elle s'en excusait en me disant qu'elle devait assister dans la matinée à une répétition au théâtre de la Galerie où elle était figurante.* »¹⁰⁴ Helga kwam ook vertellen dat haar ouders 's nachts gearresteerd waren door de *Geheime Feldpolizei* (GFP) en dat zij de dans ontsprongen was omdat zij zagezegd « *depuis plusieurs nuits déjà [...] logeait chez une amie [Jacqueline Dujardin], parce que ses parents avaient peur et voulaient avant tout la mettre à l'abri.* »¹⁰⁵ Hauptert had vanaf die ontmoeting al de indruk dat Helga haar was komen opzoeken om geld van haar te “lenen”, een bedrag dat mettertijd zou oplopen tot BEF 5.000 : « *Zweig avait de terribles besoins d'argent et j'ai l'impression que*

¹⁰² *Ibid.*, Getuigenverklaring van François Van Hoorenbeek, 16.09.1944.

¹⁰³ *Ibid.*, 24.02.1945.

¹⁰⁴ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

¹⁰⁵ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Hauptert, 02.06.1945.

pour satisfaire ce besoin elle ait été capable [de] tout. »¹⁰⁶ Het hier geschetste beeld van Helga als een echte geldwolvijn, die volgens Marie ook nog eens haar eigen ouders bestal, werd ook door anderen bevestigd.

Twee uur na haar bezoek aan Hauptert, klopte ze om 11u aan bij één van de vennoten van haar vader, met dezelfde vraag om haar wat geld te lenen. Georges Bastian, die de gezinsleden Zweig al kende van toen ze nog in Berlijn woonden, bij wie Martin Zweig elke morgen kwam ontbijten, en die sinds hun onderduiken Martin was blijven ontmoeten op de place Simonie te Koekelberg zonder hun onderduikadres te (willen) kennen, gaf haar zonder verpinken BEF 1.000 mee. Wanneer Helga nadien nog eens terugkwam om hem te vragen of hij wist waar haar vader geld had verstopt, antwoordde hij daarop ontwijkend omdat hij intussen door haar oom, Viktor Weichmann, was gewaarschuwd en het zaakje niet meer vertrouwde. Aan Helga's karaktermoord op haar moeder wilde hij in geen geval meewerken: « *Je connaissais également Madame Zweig que j'ai toujours considérée comme une femme très digne et très sérieuse. Je n'ai jamais entendu dire qu'elle ait eu une liaison quelconque.* »¹⁰⁷

Op maandag 10 januari bracht Helga, deze keer samen met haar vriendin Jacqueline Dujardin, opnieuw een bezoek aan het gezin van haar vriendin, Denise Merveille: « *Elle était complètement transformée et paraissait très joyeuse – maquillée et revêtue de la plus belle robe de sa mère.* »¹⁰⁸ Ze zag er blijkbaar uit als een erg op luxe beluste lichtekooi: « *Elle était richement habillée. [...] La conduite de la prévenue est devenue de plus en plus légère: elle menait la grande vie.* »¹⁰⁹ Ze kwam niet uit

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van George Bastian, 02.06.1945.

¹⁰⁸ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Merveille-De Ceuster, 06.03.1945.

¹⁰⁹ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

erkentelijkheid voor al wat het gezin voor haar had gedaan, maar alleen maar om een enveloppe af te geven met daarin alle in kleine stukjes verscheurde foto's die het gezin haar in de loop van het voorbije anderhalf jaar had gegeven. Dat was Helga's afscheidsgeschenk : « *C'est la dernière fois que j'ai eu l'occasion de la voir.* »¹¹⁰

Op één van die dagen kwam ze ook met de wagen naar de avenue de Jette, en haalde ook daar de meubels en spullen van haar ouders op met de hulp van – volgens Roelkens – SS-*Obersturmführer* bij de Sipo-SD van de Louizalaan, Asshalte [sic], en de Nederlandse Henri Van Stein, die ook werkte voor de Sipo-SD : « *J'ai observé leurs manoeuvres et j'ai constaté que la fille Zweig était en meilleurs termes avec ces deux individus. J'entendais qu'ils l'appelaient toujours Marion.* »¹¹¹ Alle in Ganshoren opgehaalde spullen werden zo goed als onmiddellijk te gelde gemaakt met de hulp van de vader van haar vriendin Jacqueline. Paul Dujardin, die al sinds 1938 van Jacquelines moeder gescheiden leefde, zou later getuigen dat zijn dochter hem had wijsgemaakt dat Helga « *une orpheline* » was « *et que ses parents adoptifs [sic] des juifs très riches habitants avenue des Nations et s'occupant de finance avaient été arrêtés par la Gestapo. On me demandait de trouver une situation pour cette jeune fille et également de chercher à liquider du mobilier et une cape en hermine. Cette cape valait une vingtaine de milliers de francs, mais en raison des circonstances défavorables elle n'a été réalisée qu'à dix ou douze mille francs...* »¹¹² Volgens Jacquelines moeder verkocht Helga alle meubelen, kleding en objecten van haar ouders : « *C'était sa rançon pour avoir dénoncé ses parents.* »¹¹³ Vanaf dan leefde ze erop los, « *était*

¹¹⁰ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Merveille-De Ceuster, 06.03.1945.

¹¹¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 24.02.1945 ; *Ibid.*, 16.09.1944.

¹¹² *Ibid.*, Getuigenverklaring van Paul Dujardin, 24.02.1945.

¹¹³ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Léonie Klompers, 28.12.1944.

habillée comme une princesse et faisait des dépenses folles »¹¹⁴. Ook haar latere minnaar, de dameskapper “Johnny” Uytterelst, bevestigde dat : « *Je sais également qu’elle faisait de grosses dépenses en dehors de mon salon.* »¹¹⁵ Maar Helga had duidelijk een gat in de hand en bleef het al dan niet geleende geld door ramen en deuren buitengooien, zodat ze al snel weer krap bij kas zat.

Twee à drie maanden later dook ze dan ook op in de avenue Armand Huysmans 28 om met getrokken pistool de teruggave te eisen van de waardevolle objecten die haar ouders vlak voor hun onderduik daar in de kelder hadden verborgen¹¹⁶. Nadat ze eerst de kelder behorend bij het appartement van Helga’s vader opengebroken had, en gezien had dat die leeg was, haalde ze met de hulp van twee agenten van de Sipo-SD de kelder van één van de medebewoners leeg, waarin haar vader hun waardevolle spullen had mogen opslaan¹¹⁷. Ook oosterse tapijten ter waarde van BEF 18.100 die haar ouders op naam van Dufresne bij de “*Bon Marché*” in bewaring hadden gegeven om te voorkomen dat de Duitsers ze zouden vinden en in beslag nemen, haalde ze daar begin augustus 1944 op dezelfde wijze en met de hulp van leden van de Sipo-SD op¹¹⁸. Ze liet ze nadien per opbod verkopen omdat ze naar eigen zeggen (opnieuw) in geldnood zat¹¹⁹.

¹¹⁴ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 24.02.1945 ; *Ibid.*, 16.09.1944.

¹¹⁵ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Jean-Marie Uytterelst, 16.09.1944.

¹¹⁶ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

¹¹⁷ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring René Dufresne, 19.05.1945.

¹¹⁸ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

¹¹⁹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Ondervraging van Helga Zweig, 18.05.1945.

Helga als Joodse Jodenjaagster

Helga was bevriend geraakt met de eveneens jonge gravin Roxanne de Diesbach de Belleroye die op haar beurt weer bevriend was met George Tits, die als vertaler werkte op het DSK¹²⁰. Tits stuurde Helga naar zijn voor vrouwelijke charmes vatbare collega Helvoyt, die dan weer op zijn beurt contact moet hebben opgenomen met *Judenreferent* Erdmann, waarna Helga bij laatstgenoemde in dienst kwam. Voor het DSK heeft ze in ieder geval nooit gewerkt¹²¹. Hoe dan ook, de als een brutale, rabiante antisemiet bekend staande Erdmann, die er bij zijn personeel op aandrong om zoveel mogelijk Joden op te pakken, moet onmiddellijk het potentieel van deze verleidelijke meester-spionne in de dop hebben gezien¹²². Zowel voor de Sipo-SD als voor Helga zelf betekende haar collaboratie op korte termijn een win-winsituatie. Hoe meer Joden, communisten, verzetslui en werkweigeraars ze zou aanbrengen, zoveel te meer financiële en andere vrijheden ze daarmee verwierf, zoals bijvoorbeeld uitgaan of gaan tennissen op de tennisclub Albert I in Tervuren¹²³.

De taak van de erg goed geïnformeerde 45-jarige Duitse jurist en Sipo-SD-medewerker Edmund Handke bestond erin heel aandachtig en grondig de door verklikkers opgestelde schriftelijke aangiftes te bestuderen en het opsporingswerk te verdelen onder de Belgische agenten van de Sipo-SD. Zo kwam hij ook in contact met Helga, die al vanaf begin 1944 verbonden was aan de afdeling IV-B, zijnde de onder de leiding van Erdmann staande *Judenabteilung* van de Gestapo, die zich enkel bezig

¹²⁰ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Georges Tits, 06.06.1945.

¹²¹ *Ibid.* Het is mogelijk dat de schrijfwijze van de naam Helvoyt niet helemaal correct is.

¹²² L. Saerens, *Onwillig België...*, op. cit., p. 64.

¹²³ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Ondervraging van Helga Zweig, 27 december 1945.

hield met het opsporen van Joden. Indien de informatie uit zijn getuigenis klopt en niet beïnvloed is door zijn misprijzen voor het feit dat zij haar ouders had aangegeven, dan zou dat betekenen dat Helga inderdaad heel wat Joden heeft aangegeven : « *La prénommée venait fréquemment voir Kaiser pour lui proposer ses services parce qu'elle aurait voulu être également attachée à notre division. Je partageais mon bureau avec Kaiser. Il était de notoriété publique dans tous nos services de la Sicherheits-polizei que Zweig Helga avait dénoncé ses propres parents pour s'en débarrasser et conquérir sa liberté. Mes collègues la méprisaient à cause de cela. Je tenais le fait de Kaiser, qui avait été dûment documenté par Erdmann, le chef de la nommée Zweig. Je suis certain que la nommée Zweig a dénoncé bien d'autres juifs et je le sais parce que ces dénonciations étaient invoquées dans ses états de services qui devaient être adressés à Berlin. Il fallait, en effet, une autorisation spéciale de Berlin pour engager officiellement des juifs au services de la Gestapo. Division IV-N [sic]*¹²⁴. *Je me rappelle notamment que Kaiser avait chargé Zweig de rechercher l'auteur, juif hongrois, d'un attentat qui s'était commis rue du Berger contre un agent de la Gestapo.* »¹²⁵

Het is niet meer te achterhalen hoeveel Joden Helga heeft aangegeven. Zelfs haar enige nog overgebleven Joodse familieleden in België, maar ook redders en helpers van Joden waren niet veilig voor haar niets en niemand ontzienende acties. Zo was het volgens Léonie Klompers Helga die commissaris Roelkens en Van Hoorenbeek aangaf : « *Ce sont les allemands eux-mêmes qui me l'ont appris. À ce sujet ils ont demandé des*

¹²⁴ « Deze afdeling wordt door geen enkele historicus vermeld (ook niet door specialisten zoals bv. Albert De Jonghe of Robby Van Eetvelde), wat natuurlijk niet altijd alles zegt. » E-mail van Dimitri Roden aan de auteur, 15.11.2019.

¹²⁵ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Edmund Handke, 08.06.1945.

explications à moi et à ma fille. Je vous signale qu'elle a également fait interner sa grand'mère et son oncle. Ceux-ci ont été internés à Auderghem, dans un asile qui se trouvait sous contrôle allemand. »¹²⁶ Het is slechts door de onverwacht snelle opmars van de geallieerden dat op het nippertje de Joden die nog onder controle van de Sipo-SD stonden niet zoals voorzien op 29 augustus 1944 bij een massale razzia werden opgepakt en naar Bergen-Belsen gedeporteerd: de beheerders en personeelsleden van de Vereniging van de Joden in België (VJB), het personeel en de kinderen in de tehuizen en de bejaarden in de rusthuizen, inclusief Helga's grootmoeder en oom. Anders had Helga ook nog eens de dood van deze twee familieleden op haar geweten gehad¹²⁷.

Volgens “*professeur de comédie*” Rogatien Cruaud, beter bekend als “Max Peral”, was Helga ook verantwoordelijk voor het laten oppakken van zijn leerlinge, de populaire Joodse “*artiste choreographique*” Esther Sadowski, alias “Dounia Sadow”¹²⁸. Zij had daarvóór al meer dan een jaar in de Dossinkazerne doorgebracht, maar was door de tussenkomst van koningin Elisabeth op 14 februari 1944 vrijgelaten omdat ze een bekende actrice was én omdat ze zich had bekeerd tot het katholicisme¹²⁹. Na de bevrijding van België sprak zij haar

¹²⁶ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Léonie Klompers, 18.12.1944. Het gaat hier om het in oktober 1943 gesticht Joods ouderentehuis van de avenue Van Horenbeeck dat onder toezicht van de Vereniging voor Joden in België (VJB) stond.

¹²⁷ W. Adriaens, E. Hautermann, I. Marquenie, P. Ramet, L. Schram en M. Steinberg, *Mecheln-Auschwitz 1942-1944*, deel 1, *De vernietiging van de Joden en zigeuners van België*, Brussel, 2009, p. 277.

¹²⁸ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Rogatien Cruaud, 28.12.1944.

¹²⁹ www.beeldbank.kazernedossin.eu, *Sadowski-Brawerman family. Collection*, R. Sadowski-Coryn, *Bijkomende meta info. Administrative and biographical*, 2013.

ontgoocheling uit omdat Helga Zweig haar had voorgespiegeld dat ze voor haar in juni 1944 opgepakte ouders iets zou doen ; een belofte die ze echter nooit is nagekomen : « *J'ai vu pour la première fois la nommée Zweig, Helga, à l'occasion d'une première au Vaudeville, l'hiver passé [1944]. C'est elle-même qui m'a apostrophée et elle a présenté de faire valoir son influence auprès du commissaire allemand Borchar[d]t de la Gestapo, pour intervenir en faveur de mes parents juifs. Je vous signale, que j'ai été arrêtée à deux reprises par la Gestapo. Elle m'avait promis de m'aider, toutefois elle n'a rien fait, du tout. J'ignore également si elle est intervenue en faveur de mes parents qui étaient internés à Malines le mois de juin 1944. Toutefois ils ont été expédiés, tout comme les autres juifs, par transport ordinaire, pour une destination inconnue. Zweig, Helga avait ses grandes et petits entrées à la Gestapo. Elle connaissait bon nombre de chefs et se vantait continuellement de ses rapports avec eux. Je vous remets une carte de visite à mon nom, sur laquelle Zweig a écrit de sa propre main, le nom et l'adresse du dit commissaire allemand Borchar[d]t.* »¹³⁰ In dienst van de *Judenabteilung* bleven Joden wél Helga's eerste doelwit, maar waren zij zeker niet de enige doelgroep die zij viseerde.

¹³⁰ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Esther Sadowski, 28.12.1944. Haar ouders, Joseph Sadowski (°Zytomir, 09.12.1892) en Ida Brawerman (°Zytomir, 07.08.1898), werden op 31 juli 1944 met transport XXVI, tevens het laatste transport, onder de volgnummers 295 en 296 vanuit de Dossinkazerne in Mechelen naar Auschwitz-Birkenau gedeporteerd. Beiden werden nog wel geselecteerd om te werken, maar uiteindelijk overleefden zij het niet. W. Adriaens, E. Hautermann, I. Marquenie, P. Ramet, L. Schram en M. Steinberg, *Mecheln-Auschwitz 1942-1944*, deel 4..., *op. cit.*, p. 330, 51 ; www.beeldbank.kazernedossin.eu, *Sadowski-Brawerman family. Collection*, R. Sadowski-Coryn, *Bijkomende meta info. Administrative and biographical*, 2013.

Helga als femme fatale

Helga gaf zich graag uit als *artiste-danseuse* en probeerde in opdracht van de Sipo-SD ook als dusdanig te infiltreren in het artiestenmilieu, in bars, dancings en gelegenheden waar mogelijk verzetslui samenkwamen of al gesignaleerd waren. De Sipo-SD hadden haar als knap, jong fuifnummer, dat erg vatbaar was voor de glitter en *glamour* van de showbizz, uitstekend gecast voor deze job. Helga was het ideaal lokaas voor die mannen die de Duitsers zagen als een bedreiging. Tegenover mevrouw Van Horenbeek had ze dat traject al aangekondigd : « *Maintenant qu’il n’y a plus assez de juifs, je dois m’occuper des communistes, on m’a signalé les établissements où je pourrais en rencontrer.* »¹³¹ De Duitse Maria Poh zou dat later bevestigen. Als vertaler-tolk van Franz Straub, het hoofd van afdeling IV van de Sipo-SD die als grote baas van de eigenlijke Gestapo in België ook de overste was van de opeenvolgende *Judenreferenten*, wist zij blijkbaar heel goed hoe de vork juist aan de steel zat : « *Zweig travaillait sous le nom de Dubois pour la Gestapo, surtout pour la section des affaires juives. Elle organisait également des arrestations et était en rapports avec un agent de service d’espionnage, également un juif [Paul Lewin], qui a été assassiné à Paris. Elle avait spécialement pour mission de fréquenter les boîtes de nuit, et de recueillir ainsi des renseignements. [...] Il était à ma connaissance que cette Zweig résidait chez un sujet luxembourgeois que travaillait également pour la Gestapo.* »¹³²

¹³¹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

¹³² *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Poh, 06.10.1944 ; https://archive.org/stream/UNWCCListsOfWarCriminals/%28Reel%2039%29%20Alphabetical%20Index%20Lists%20of%20War%20Criminals%20No%201-%2040%20-%20July%201946%20-%20Vol.%201%20L-R_djvu.txt.

Op 22 maart 1944 verliet zij Elsene en woonde vervolgens onder haar schuilnaam “Marion Dubois” tot 8 september 1944 in rue du Pont-Neuf 35 in Brussel¹³³. Hoewel zij zich eind december 1940 nog in het Jodenregister had laten registreren als zijnde zonder beroep, liet zij zich naar aanleiding van haar verhuis in het Jodenregister registreren als “danseuse”¹³⁴. In die periode stond ze elke dag in contact met de Sipo-SD. Ze had een speciaal telefoonnummer gekregen waar ze altijd naar kon bellen: « *Chaque jour elle téléphonait une vingtaine de fois en langue allemande et elle demandait les bureaux 120-121-122, que l’on supposait à la Gestapo. Elle découchait presque toutes les nuits. On ignore où elle se rendait.* »¹³⁵ Op 28 december 1944 bekende ze: « *Il est exact que j’ai été engagée à la Gestapo en qualité de dénonciatrice, section juive, sous la direction du commissaire allemand Borchard[d]t.* »¹³⁶ Werner Borchardt had in mei 1944 haar vorige baas Erdmann vervangen, die samen met zijn voorganger Kurt Assche was aangehouden en wegens heling van Joodse goederen tot een gevangenisstraf was veroordeeld¹³⁷. Naast haar echte identiteitskaart had ze ook een valse identiteitskaart op naam van haar alias, “Marion Jacqueline Dubois”, zagezegd geboren te Brussel op 26 december 1922¹³⁸. Ze behield dus haar geboortedag, maar kon nu doorgaan voor een vrouw die drie jaar ouder en dus meerderjarig was, en die

¹³³ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rectificatif: Nationalité van de stad Brussel, 01.06.1950; Kazerne Dossin (KD), Jodenregister.

¹³⁴ Kazerne Dossin (KD), Jodenregister.

¹³⁵ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

¹³⁶ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Ondervraging van Helga Zweig, 28.12.1944.

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

zogezegd haar domicilie had in rue de la Station 20 in het Henegouwse Wihiries¹³⁹.

ID-kaart van Helga Zweig © AGR-AR-1.

Helga schuimde al snel heel wat etablissementen af op zoek naar inlichtingen en aanwijzingen om personen te kunnen aangeven bij de Sipo-SD. Kort na de arrestatie van haar ouders had ze volgens Paul Grosfils, zoon van de administratief-directeur van het hotel *Albert I*, place Rogier te Brussel en ook zelf daar werkzaam, al geregeld in het hotel een rendez-vous met de bekende, maar mysterieuze “*chanteur sans nom*”, de Franse Roland Avellis (1910-1974). Op die korte tijd was ze al zijn minnares geworden, « *avec lequel il lui arrivait de passer la nuit. Au bout de peu de temps, pourtant, Avellis s’est fatigué d’elle et l’a*

¹³⁹ *Ibid.*, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

abandonnée »¹⁴⁰. Avellis zou later collega-zanger “Eddy Bert”, de artiestennaam van Hubert Beuken, toevertrouwen dat Zweig Paul Grosfils had aangegeven ; Beuken die volgens Helga net als zijn verloofde Jacqueline Dujardin overigens óók voor de Sipo-SD werkte¹⁴¹. Helga had gehoopt zelf door het hotel in dienst te worden genomen als zangeres, maar dat was blijkbaar om een of andere reden niet doorggegaan. Nadien probeerde ze opgenomen te worden in de groep artiesten van het Cabaret “*montmartrois*” *Le Grillon* in de rue de l’Écuyer. Ene Georges Mathen getuigde na de bevrijding van België dat zijn op 6 juni 1944 als lid van de Witte Brigade door de Duitsers opgepakte zoon Edgard hem had verteld dat Helga, die Edgard had leren kennen in een groep die samenkwam in het etablissement *Le Pré Fleuri*, verscheidene van zijn kameraden had laten oppakken¹⁴². En Georges Mathen zelf werd bedreigd door een Joodse Duitse, die in dienst was bij de *Rex-Polizei* place Rouppe te Brussel¹⁴³. Dat moet zo goed als zeker Helga geweest zijn.

Van 16 juni tot 16 juli 1944 logeert zij onder haar schuilnaam en met haar valse identiteitskaart, waaruit het hotel afleidde dat ze meerderjarig was, in de taverne-hotel *Ritz* in rue des Augustins 10 te Brussel ; en volgens één van de hotelmedewerkers probeerde ze (ook) daar om zangeres te worden¹⁴⁴. Volgens Marie Vrancken, de eigenares van de *Ritz*, had ze (ook) daar een seksuele relatie met de Franse artiest “Daniel Freddy” « *qui logeait aussi chez moi et qui m’a même quitté parce que Zweig avait fini par le lasser* »¹⁴⁵. Volgens Vrancken was Helga, die

¹⁴⁰ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Paul Grosfils, 03.07.1945.

¹⁴¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Hubert Beuken, 24.02.1945 ; *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 28.09.1944 ; *Ibid.*, 16.09.1944.

¹⁴² *Ibid.*, Getuigenverklaring van Georges Mathen, 06.03.1945.

¹⁴³ *Ibid.*, 28.12.1944.

¹⁴⁴ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

¹⁴⁵ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marie Vrancken, 01.06.1945.

constant in geldnood zat, ook tot zo goed als alles bereid om aan geld te komen : « *Zweig payait très difficilement et pour s’acquitter vis-à-vis de moi, elle était parvenue à se faire donner une somme de dix mille frs. par un client de la taverne que nous appelons Monsieur Yvan et qui est un homme marié habitant Waterloo. Comme il monte en chambre que pendant la journée je ne possède pas son identité. Il en fut d’ailleurs pour ses frais car Marion parvint à se dérober à la dernière minute. Elle dut remettre un cadeau de 3.000 frs. à la camarade qui l’avait présentée à cet individu et me paya la somme de 2.000 frs. qu’elle restait me devoir. Le lendemain, elle quittait mon hôtel. Marion avait beaucoup de dettes...* »¹⁴⁶ Een vriend van Helga had aan Vrancken verteld dat die haar eigen ouders had verraden. Wanneer die Helga daarmee confronteerde, was ze eerst even van haar stuk gebracht door het feit dat Vrancken dat te weten was gekomen, waarop ze het volgens Vrancken heel koelbloedig gewoon bekende.

Ze ging geregeld met leden van de Sipo-SD op restaurant, bijvoorbeeld in *Le Grand Vatel* op de boulevard de Waterloo, *L’Élysée* en soms ook in de *Bagatelle*¹⁴⁷. Ze hing ook graag rond in de bar van de jazz-club *Caveau du Corso* op boulevard Adolphe Max te Brussel, waar ze volgens één van de vaste klanten een “*punaise d’artistes*” werd genoemd¹⁴⁸. Dat ze als een “*groupie*” artiesten naliep was ook al haar vriendin Jacqueline opgevallen toen ze samen uitgingen¹⁴⁹. Ze vertoefde ook graag in de *Corso* omdat er geregeld leden van de Witte Brigade samenkwamen, maar dan waarschuwde het personeel hen wel dat ze beter konden oppassen met wat ze in het bijzijn van de voor de Sipo-

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 30.09.1944.

¹⁴⁸ *Ibid.*, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945 ; *Ibid.*, Getuigenverklaring van Léopold Rostagni, 20.07.1945.

¹⁴⁹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Jacqueline Dujardin, 15.02.1945.

SD werkende Zweig zeiden¹⁵⁰. Maurice Viraux was één van de vaste klanten die enkele keren met Zweig was uitgegaan, maar toen iemand van de groep hem had gewaarschuwd dat zij een Joodse was die haar ouders had verraden « *pour pouvoir faire “la vie”* » en dat zij werkte voor de Sipo-SD, brak hij met haar en verbood hij haar van dan af nog hun groep te frequenteren : « *Il s’agissait d’une femme très intelligente et fort rusée, qui essayait de s’introduire dans tous les milieux.* »¹⁵¹ Viraux, die intussen gerant was geworden in de *Caveau du Corso*, was zelf op onderzoek uitgegaan en had ontdekt dat Helga het gezelschap opzocht van Duitse hogere officieren, én dat ze probeerde geïntroduceerd te geraken in de kleine groepjes en clubjes die samenkwamen in de *Corso*¹⁵². Feestbeest Helga had een *Nachtpassierschein* gekregen waardoor zij zich ’s nachts niet diende te houden aan de *Sperrstunde* en kon gaan en staan waar zij wilde¹⁵³. Gewapend met een revolver vertrok zij vaak naar de kuststreek, naar Leuven en naar het platteland¹⁵⁴. Volgens de door haar toedoen opgepakte, naar de gevangenis van Sint-Gillis gebrachte en vervolgens naar Duitsland gedeporteerde tekenaar Jacques Deroubaix, trad zij op als “*agent provocateur*”¹⁵⁵. Deroubaix vertelde ook hoe geraffineerd zij daarbij tewerk ging : « *Je me cachais depuis plusieurs mois comme réfractaire à Bruxelles et mon père avait reçu la visite d’une jeune juive se disant membre d’un groupe de résistance et appartenir à un groupe secret. Elle revint plusieurs fois chez nous, me versa une somme de 300 frs, m’offrit des*

¹⁵⁰ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Stéphanie Verhoeven, 23.07.1945 ; *Ibid.*, Getuigenverklaring van Robert Lemoine, 21.06.1945.

¹⁵¹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Maurice Viraux, 06.07.1945 ; *Ibid.*, Getuigenverklaring van Robert Lemoine, 21.06.1945.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 16.09.1944.

¹⁵⁴ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d’information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

¹⁵⁵ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

*timbres de ravitaillement et devait me placer dans les Ardennes. Elle m'avait demandé si je ne possédais pas des armes et si je ne désirais pas passer en Angleterre en me chargeant des documents pour elle. Une 15-aïne de jours environ après sa première démarche c'est-à-dire exactement le 25 janvier 1944, elle vint me chercher, soi-disant pour me conduire chez elle rue de Mérode pour me donner des vêtements. Elle insista pour aller à pieds par la rue du Midi. En cours de route elle m'expliqua qu'elle avait perdu ses clefs et qu'elle devait téléphoner ce qu'elle fit du Carlton-Bourse. Arrivés à la hauteur du local rexiste de la Place Rouppe, nous fûmes tous les deux arrêtés par les officiers rexistes en civils, revolver au poing. L'un d'eux amène Marion Zweig dans un local du rez-de-chaussée tandis que je fus conduit au premier étage et finalement renvoyé en Allemagne¹⁵⁶. J'ignore comment elle avait appris que j'étais réfractaire mais je pense qu'il s'agit d'une dénonciation du quartier. Je ne suis rentré d'Allemagne qu'au mois de mai 1945. »¹⁵⁷ Het is bijna onvoorstelbaar dat deze 18-jarige al enkele dagen na de arrestatie van haar ouders op jacht ging, zo'n gedurfde operatie opzette en die – althans voor haar – op redelijk korte termijn met succes wist af te ronden. Het was voor haar als Joodse natuurlijk gemakkelijker om in contact te komen met andere nog ondergedoken Joden, maar het hielp haar ook om te infiltreren in verzetskringen, en om bijvoorbeeld ondergedoken jongelui op te sporen die zich wilden onttrekken aan de reeds vanaf 6 maart 1942 door de Duitsers ingevoerde verplichte *Arbeitsdienst* in Duitsland: broodnodige werkkrachten voor de Duitse oorlogsindustrie die naarmate de bevrijding dichterbij kwam zelfs door middel van razzia's werden opgepakt en naar het alsmear meer onder geallieerde bombardementen kreunende*

¹⁵⁶ Deroubaix had eerder al verplichte tewerkstelling in Duitsland verricht, maar had daar zonder toestemming zijn arbeidsplaats verlaten en was teruggekeerd naar België, waar hij als werkweigeraar in de illegaliteit leefde. *Ibid.*, Getuigenverklaring van Jacques Deroubaix. 20.07.1945.

¹⁵⁷ *Ibid.*

Duitsland werden gevoerd¹⁵⁸. Helga was altijd erg creatief in het bedenken van smoezen, de ene al doorzichtiger dan de andere. Op een bepaald ogenblik zou ze aan haar vroegere tekenlerares Marie Hauptert, wier man al gearresteerd was, zelfs adressen van Joden gevraagd hebben onder het voorwendsel om hun in bewaring gegeven goederen terug te geven¹⁵⁹.

Op 6 juli 1944 werd Helga ondervraagd door de Brusselse politie, maar mocht ze nadien beschikken¹⁶⁰. Vanaf begin augustus tot aan de dag van haar arrestatie op 15 september verbleef zij in een door de Duitsers opgeëiste woning rue de la Sablonnière 10 in Brussel¹⁶¹. De man van het inwonende echtpaar eigenaars schoot Helga, die zich uitgaf voor een dochter van een “rijke stinkerd” wonend op avenue des Nations 12, maar liefst BEF 22.992 voor, wellicht uit dankbaarheid omdat zij bij het *Quartier Amt* (Rogierplaats 16 te Brussel) met succes was tussengekomen om te voorkomen dat hun huis inderdaad zou worden opgeëist, een som geld die ze op het moment van haar arrestatie nog steeds niet had terugbetaald. Maar Uytterelst was niet de enige bij wie ze enkele duizenden franken leende. Allemaal leningen die achteraf nooit werden terugbetaald, maar die men ook niet durfde terug te vorderen omdat zij lid was van de gevreesde Sipo-SD. Ten laatste vanaf midden augustus tot aan haar arrestatie was ze ook nog eens de minnares van diens zoon, de 31-jarige, gehuwde dameskapper Jean-Marie of “Johnny” Uytterelst, in wiens dameskapsalon ze vanaf februari 1944 bijna dagelijks haar haar liet doen, met wekelijkse

¹⁵⁸ P. Taghon, *België 44. De bevrijding*, Tielt, 1993, p. 10.

¹⁵⁹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

¹⁶⁰ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Bulletin de poursuites de l'étranger van de Brusselse politierechtbank, 06.07.1944.

¹⁶¹ *Ibid.*, Rapport van de commandant van de “brigade d'information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

rekeningen van tussen 200 à 300 tot 800 à 1.000 BEF, en daardoor vanzelfsprekend door hem werd beschouwd als een erg goede klant¹⁶². Ze werden vrienden, en in de zomer van 1944 kwam van het één het ander. Volgens Uytterelst – die in een eerdere verklaring nog had verzwegen met haar een relatie te hebben gehad – kwam het initiatief daarvoor van haar : « *Vers le 15 août sous prétexte de me montrer sa chambre chez mes parents elle m’entraîna chez elle et c’est ainsi que nous eûmes des relations jusqu’au moment de son arrestation quelques jours après la libération. Je puis certifier qu’elle n’était plus vierge au moment de nos premières relations.* »¹⁶³ Het cynische is dat hij zei dat zij leek te kunnen beschikken over overvloedige, maar nogal onregelmatige financiële middelen, terwijl een deel daarvan gewoon geleend geld was dat o.a. van zijn eigen ouders afkomstig was¹⁶⁴. Bij één van haar eerste ondervragingen zei ze daarenboven over haar minnaar : « *Il est vrai que je sais que Johnny a travaillé pour la Gestapo. Il était l’agent intermédiaire de Roxanne et de [Maggy] Schorinne. [...] Si jusqu’à présent je n’ai pas voulu dire que Johnny travaillait pour la Gestapo, c’est uniquement parce qu’il était mon amant.* »¹⁶⁵

De 20-jarige gravin Roxanne de Diesbach had voor het eerst kennisgemaakt met Helga bij hun beider kapper “Johnny”, die op dat ogenblik de minnaar was van Helga¹⁶⁶. Volgens Helga werkte de gravin voor de Gestapo, de *Werbestelle*, de *Prufestelle* en het *Devizenschutzkommando*, en zou ze in die hoedanigheid

¹⁶² *Ibid.* ; AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van van Jean-Marie Uytterelst, 16.09.1944.

¹⁶³ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Jean-Marie Uytterelst, 06.03.1945 ; *Ibid.*, 28.12.1944.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 30.09.1944.

¹⁶⁶ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Roxanne de Diesbach de Belleroye, 20.12.1945.

enorm veel mensen hebben aangegeven¹⁶⁷. Ze zou volgens Helga ook de minnares geweest zijn van verscheidene Sipo-SD-medewerkers, zoals van de in maart 1944 vermoorde Joodse Paul Lewin, van Paul Grosfils, van Josse Van Pouck [of George Van Poucque] en van Duitse Jood Rolf Schröder¹⁶⁸. Beiden hadden over elkaar blijkbaar hetzelfde beeld. Zo zei de gravin, zonder dat verder ook te kunnen bewijzen, dat Helga de reputatie had « *d'être une poule [sic] et d'appartenir à la Gestapo* »¹⁶⁹. Hier verweet de pot de ketel dat die zwart zag.

Helga Zweig verborg helemaal niet dat ze deel uitmaakte van de gevreesde Sipo-SD. Ze beroemde er zich zelfs op dat ze elke morgen bij de Sipo-SD langsging om de premie op te strijken die ze kreeg voor het aangeven en laten aanhouden van communisten en Joden. Daarom werd ze ook beschouwd als een gevaarlijke en 100% nazigezinde vrouw die in de stad geregeld werd gezien in het gezelschap van Duitse officieren, altijd met zorgvuldig gekapte haren, rijkelijk gekleed en opgemaakt. In oorlogstijd de levensstijl van een prima donna willen aanhouden, kostte natuurlijk handen vol geld¹⁷⁰.

Helga zelf als een rat in de val

Toen de op 6 juni 1944 in Normandië gelande geallieerden dichterbij kwamen en er een einde dreigde te komen aan Helga's geprivilegieerde leventje, had ze naar eigen zeggen een Luxemburgse vriend die haar van valse papieren kon voorzien om op

¹⁶⁷ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 16.09.1944.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 28.09.1944 ; *Ibid.*, 30.09.1944.

¹⁶⁹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Roxanne de Diesbach de Belleroye, 20.12.1945.

¹⁷⁰ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de "brigade d'information" van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

tijd te vertrekken¹⁷¹. Maar de onverwacht snelle opmars van de geallieerden zorgde ervoor dat zij en vele anderen in snelheid werden gepakt. Op 2 september staken geallieerde troepen bij Doornik de grens over, op zondagavond 3 september al werd Brussel bevrijd, en met hun *blitz*offensief bevrijdden ze op iets meer dan een week tijd het grootste deel van België. Een aantal collaborateurs die van plan waren te vluchten, geraakten niet meer op tijd weg. Maar Helga maakte blijkbaar van de nood een deugd, en als er ergens iets te vieren was, wilde ze er graag bij zijn. Bij de bevrijdingsfeesten werd deze verleidelijke verleidster nog gespot « *bras dessus-bras dessous avec des soldats anglais en ville, et roulant même avec eux sur les tanques [sic], alors qu'on la voyait durant l'occupation allemande avec les membres de la Gestapo.* »¹⁷²

Toen ze op 7 september werd opgepakt door de Brusselse politie was dat al haar derde aanhouding in vier dagen tijd. Maar ook nu weer werd ze wegens gebrek aan bewijzen vrijgelaten¹⁷³. Die dag schreef ze wel eigenhandig op vier blaadjes een achteraf bekeken erg leugenachtige en ongeloofwaardige verklaring neer, waarin ze alle aantijgingen tegen haar straal ontkende, probeerde uit te leggen dat haar ouders waren opgepakt wegens spionage, en dat zijzelf aan deportatie was ontsnapt dankzij de tussenkomst van een oudere vriend van haar ouders uit Berlijn. Deze “Kurt Lange” zoals ze hem toen nog noemde, nadien “Karl Lang”, en uiteindelijk “Fritz Lange”, had er zagezegd op gestaan dat zij zich wekelijks op het hoofdkwartier van de Brusselse Sipo-SD zou aanmelden, wat ook moest verklaren waarom mensen haar daar hadden zien binnen- en buitenlopen (*cfr. infra*) : « *Je n'ai jamais fait quoi que ce soit pour l'autorité occu-*

¹⁷¹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

¹⁷² *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 16.09.1941.

¹⁷³ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 16.09.1944.

pante mais Lange me présenta plusieurs de ses collègues du Quartieramt de la Devizenschutzkommando etc. ça fait que j'ai connu beaucoup d'Allemands soit des Berlinois ou autres. Malgré cela je n'ai jamais eu de relations avec aucun et ne suis jamais sortie avec eux. L'office juive me mit dehors le jour où je voulais envoyer un colis à mes parents en disant que je les avais dénoncés. Toutes mes connaissances [–] malgré qu'ils savaient que j'adorais mes parents malgré que mon père ne s'entendait pas avec ma mère [–] se mettaient contre moi en me voyant en liberté ne sachant pas le comment ni le pourquoi. Plusieurs gens anti-juives n'aimaient pas mes parents à plus forte raison moi non plus. »¹⁷⁴ Dan somde ze nog de adressen op waar ze sinds de aanhouding van haar ouders had verbleven, en legde ze uit dat het Lange was die zagezegd geld van rekeningen van haar vader in Berlijn had kunnen laten overkomen, en haar op die manier van geld had kunnen voorzien. Als volleeerde actrice kroop ze helemaal in de slachtofferrol en besloot ze blufpoker te spelen : « *Maintenant j'ai déjà été arrêtée 3 fois et relâchée faute de preuves. Le bruit a fait le tour de la ville mais c'est un affreuse calomnie. Il est vrai que j'ai eu de mauvaises amies mais je ne m'en occupais guère. La police demande un papier d'autorité anglaise me protég[e]ant. Je suis la nièce de l'écrivain Stefan Zweig actuellement à Rio. Mon autre oncle est speaker à la B.B.C. en allemand : [Hans] Weichmann. Paul Herlitz consul de Bolivie à Bruxelles actuellement à New York pourrait également se mettre garant pour moi. Je suis dans une pénible situation et suis innocente et demande un papier de protection.* »¹⁷⁵ Die brief kreeg ze ook van luitenant-kolonel Henri Rolin van de *Belgian Military Mission Civil Affairs* die allicht deze jonge Joodse vrouw in de eerste plaats zag als een slachtoffer, er niet kon inkomen dat zo iemand haar eigen ouders zou hebben aangegeven, en haar in ieder geval voorlopig het voordeel van de twijfel wilde geven omwille van « *des explica-*

¹⁷⁴ *Ibid.*, 07.09.1944.

¹⁷⁵ *Ibid.*

*tions qui paraissent plausibles. Il estime qu'il y a lieu de la maintenir en liberté jusqu'à ce que ses déclarations aient pu être vérifiées par l'Autorité compétente. »*¹⁷⁶

Op 8 september liet ze nog haar domicilie veranderen van de rue du Pont-Neuf 35, waar ze allicht al een hele tijd niet meer geweest was, naar het adres van de ouders van haar minnaar “Johnny” in rue de la Sablonnière 10 te Brussel, daarbij echter over het hoofd ziende dat er onder de door haar niet meer opgehaalde spullen wel eens wat voor haar belastend materieel kon zitten¹⁷⁷. Bij de bevrijding vond men daar immers achtergelaten Duitse propagandabrochures, zoals een *Communiqué Spécial* van *La Dernière Heure* met als titel « *Tempête sur l'Europe, Offensive foudroyante de l'armée soviétique* » met beangstigende cartoons op foto's, en andere interessante papieren die door de F[oreign] I[n]telligence in beslag werden genomen¹⁷⁸. Op 11 september begaf ze zich blijkbaar nog naar het iets ten zuiden van Brussel gelegen Genval, waar verscheidene leden van de Brusselse SD zich ophielden¹⁷⁹. In die dagen na de bevrijding werd Helga, die blijkbaar Frans sprak met een vreemd accent, actief opgespoord omdat ze volgens vader Verraghen « *avait commis des ravages parmi la Population Belge* »¹⁸⁰.

¹⁷⁶ *Ibid.*, Brief van Henri Colin van de Belgian Military Mission Civil Affairs, 07.09.1944.

¹⁷⁷ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 07.06.1945.

¹⁷⁸ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Rapport van de commandant van de “brigade d'information” van de Vreemdelingenpolitie, 19.02.1945.

¹⁷⁹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 165/46-3^e bureau, Getuigenverklaring van Nelly François, 21 januari 1946.

¹⁸⁰ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marius Verraghen sr., 13.09.1944.

Helga's aanhouding en voorlopige hechtenis

Helga werd bij de autoriteiten aangegeven door leden van het haar bekende clubje Sipo-SD-medewerkers waarmee ze begin januari en februari 1944 nog intensief had samengewerkt : haar gewezen vriendin Jacqueline Dujardin, haar verloofde Hubert Beuken, haar moeder Léonie Klompers, én rexist Marius Verraghen jr. die hiermee wraak nam voor de valse beschuldigingen die Helga tegen hem had geuit op het bureau van de Sipo-SD, waardoor hij in afwachting van zijn proces zes maanden in de gevangenis had doorgebracht. Op 15 september 1944 werd de op dat ogenblik nog altijd maar 18-jarige “*artiste-danseuse*”, zoals ze zichzelf toen omschreef, uiteindelijk toch door twee agenten van de politie van Ganshoren aangehouden bij (de ouders van) haar minnaar in de rue de la Sablonnière 10, naar de Procureur des Konings gebracht, om vervolgens ter beschikking te worden gesteld van de Minister van Justitie¹⁸¹. In haar handtas vond men o.a. een enveloppe met briefwisseling, notities, adressen, schriftjes en een *Nachtpassierschein*¹⁸². Ze had intussen verschillende namen en telefoonnummers in haar adressenboekje doorstreept en onleesbaar gemaakt. Wat opvalt is dat ze een dag later bij haar eerste ondervraging na haar definitieve aanhouding toch onmiddellijk de ene naam na de andere noemt van personen van wie zij zegt dat ze op één of andere manier voor de Duitsers hadden gewerkt, waaronder een aantal namen die ze zelf kort daarvoor nog had doorstreept in haar adressenboekje, zoals die van Roxanne de Diesbach, die van Maggy Schorinne, die eveneens enorm veel mensen zou

¹⁸¹ *Ibid.*, 697/45/BF, Brief van de Eerste Substituut aan de Auditeur-generaal, 04.11.1970 ; *Ibid.*, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Proces-verbaal van de aangifte van Helga Zweig door Marius Verraghen, 24.09.1944 ; *Ibid.*, Getuigenverklaring van Guillaume Roelkens, 16.09.1944 ; *Ibid.*, Bulletin de renseignements, s.d.

¹⁸² *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 16.09.1944.

hebben laten aanhouden, en twee van hen zelfs zou hebben laten executeren, en die van Rolf Schröder, die twee moorden op zijn geweten zou hebben¹⁸³. Diegenen die nog geloofden in haar onschuld konden zich de vraag stellen hoe het kwam dat al die namen en telefoonnummers in het adressenboekje van deze vroegrijpe adolescente stonden. Het werd al snel duidelijk dat ze ontzettend goed vertrouwd was met de Brusselse Sipo-SD en aanverwante organisaties, én hun leden. Ze bood zelfs spontaan aan er nog meer aan te wijzen : « *Si la police veut faire un tour avec moi en ville, je sais encore désigner un grand nombre de [membres de la] Gestapo et de Rexistes. Je tiens même à ajouter que j'ai donné une liste de cent-cinquante Gestapo, Rexistes et collaborateurs, à Uytterelst Jean, le coiffeur précité dont je suis la maîtresse, avec leur faux nom et fausses adresses. Liste que j'ai dressée depuis le mois de février avec les dates et que je lui ai remise 2 ou 3 semaines avant l'arrivée des Anglais.* »¹⁸⁴

Onmiddellijk daarop beschuldigde ze met een paar details, om het door haar opgehangen verhaal geloofwaardiger te maken, de Van Hoorenbeeks ervan haar ouders te hebben aangegeven, wat haar natuurlijk zou vrijpleiten van de zwaarste aanklacht, namelijk dat zij dat zelf zou hebben gedaan : « *Je suis certaine que mes parents ont été dénoncés à la Gestapo par le nommé Van Horenbeek, 15, avenue van Overbeke, en cette commune [...] car j'ai vu de mes propres yeux le dossier, portant le N° 2405/II/B, lequel se trouvait au second étage du 347, avenue Louise, chambre 29, dans l'armoire de fond, bureau du surveillant des dossiers, le nommé [Johann "Hans"] Rodenbusch, un berlinois. J'ai vu dans ce dossier une lettre par laquelle j'ai appris que mes parents étaient dénoncés par Mr. Van Horenbeek.* »¹⁸⁵ Een dag na haar ondervraging werd

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ *Ibid.*

ze overgebracht naar de gevangenis van Vorst¹⁸⁶. Op dat ogenblik beschikte ze nog over 5.000 à 6.000 BEF, en gaf ze aan (na haar eventuele straf) te willen worden uitgezet naar Engeland. Met een *pokerface* bleef ze blufpoker spelen. Zo vermeldde ze opnieuw haar oom in Londen en haar andere wereldberoemde oom in New York ; een pertinente leugen die ze keer op keer zou blijven gebruiken : « *Il est un fait que, étant la nièce de l'écrivain Stefan Zweig, et ayant des usines en Angleterre et aux États Unis, j'aurais certainement perdu tous mes biens après la guerre si j'aurais dû commettre le moindre acte en faveur des Allemands.* »¹⁸⁷ Bij de ondervragingen die daarop volgden, bleef ze aanvankelijk alles ontkennen en werkte ze haar alibi verder uit dat moest verklaren hoe het dan kwam dat ze zo goed vertrouwd was met de Brusselse Sipo-SD. Vanaf 15 januari 1944 moest ze zich – naar eigen zeggen – elke maandag, woensdag en vrijdag aanmelden op het hoofdkwartier van de Brusselse Sipo-SD avenue Louise 347 om daar (enkel) bij Borchardt een soort van “Joden(aanwezigheids)register” te gaan ondertekenen : « *Je vous assure de la façon la plus formelle que je n'ai jamais dénoncé personne, ni belge, ni juif. Il est entièrement faux de prétendre que j'ai dénoncé mes parents.* »¹⁸⁸ Het zou dan aan een oude vriend van haar ouders, de zogezegd in België gestationeerde Fritz Lange, « *chef-inspecteur des services de la police criminelle en Belgique [ayant son bureau à la Gestapo*¹⁸⁹ »), te danken zijn geweest dat ze ondanks haar zogezegde passiviteit met betrekking tot het aangeven van Joden toch niet verontrust werd door de Sipo-SD omdat ze Langes beschermeling was

¹⁸⁶ *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan een zekere M. Sasureth, 13.03.1945.

¹⁸⁷ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Inlichtingenfiche van de gevangenis van Vorst, 30.09.1944 ; AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Ondervraging van Helga Zweig, 30.09.1944 ; *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan substituut M. Sasserath, 15.03.1945.

¹⁸⁸ *Ibid.*, Ondervraging van Helga Zweig, 28.12.1944.

¹⁸⁹ *Ibid.*, 16.09.1944.

geworden¹⁹⁰. Fritz Lange zou volgens Helga Zweig heel goed bevriend zijn geweest met Constantin Canaris die (pas) vanaf februari 1944 opnieuw de leiding had overgenomen van de Brusselse SS-politie en hij zou bij Canaris zijn tussengekomen ten gunste van Helga, de dochter van zijn goede vriend Martin Zweig¹⁹¹. Na een heel grondig onderzoek bleek dat spoor met die Fritz Lange echter overduidelijk een dwaalspoor te zijn geweest – de man was tijdens de oorlog zelfs helemaal niet in België, laat staan in Brussel geweest¹⁹² – dat Helga Zweig nog tijdens de bezetting had opgezet om aan anderen te kunnen uitleggen waarom zij als Joodse wel geregeld te zien was geweest op het hoofdkwartier van de Sipo-SD en zij zich al die tijd vrij kon blijven bewegen, én tegelijk om het vermoeden te weerleggen dat ze ooit mensen zou hebben aangegeven : « *On m’y disait que si je n’avais pas dénoncé un juif dans le courant du mois, je serais envoyée à Malines, au Judenlager. J’ai toujours pu me tirer de l’embarras en tirant les affaires en longueur, en prétextant que vu mon jeune âge, il m’était excessivement difficile, de filer quelqu’un. À maintes reprises Lang[e] a dû intervenir à la Gestapo en ma faveur.* »¹⁹³

Als verdachte hield men haar tot aan haar proces in voorlopige hechtenis, maar ook in de gevangenis bleef ze het uithangen. In februari 1945 vroeg ze medegevangenen om boodschappen van haar, bestemd voor mensen buiten de gevangenis, tijdens gesprekken met hun eigen advocaten aan hen te bezorgen om ze zo stiekem de gevangenis uit te smokkelen¹⁹⁴.

¹⁹⁰ *Ibid.*, 28.09.1944.

¹⁹¹ L. Saelens, *Onwillig België...*, op. cit., p. 63.

¹⁹² AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 697/45/BF, Verslag van de militaire auditeur ten velde aan de Auditeur-generaal, 11.05.1949.

¹⁹³ *Ibid.*, 163/45-1536/45/B, Ondervraging van Helga Zweig, 30.09.1944.

¹⁹⁴ AGR-AR-2, AGB, Penitenciaire Antropologische Dienst, Overdracht 2011, 2980, Dossier Moral Zweig Helga (Dossier Moral ZH), Brief van de Auditeur-generaal aan de gevangenisbestuurder van Vorst, 20.02.1945.

Ondanks het feit dat ze geregeld klaagde over het feit dat ze in België niemand had, kreeg Helga van haar voormalige tekenlerares toch een pakje opgestuurd met daarin o.a. een doos met deegwaren, boter en vers brood, waarvoor ze haar dankbaarheid wilde tonen door iets te breien voor haar kind¹⁹⁵. Bij elk contact dat ze kon leggen en dat haar eens van pas kon komen, hing ze de vermoorde onschuld uit en bespeelde ze haar contacten. En daarbij heiligde het doel de middelen. In april 1945 trok ze in een brief aan de krijgsauditeur haar verklaring in van 24 februari, namelijk dat ze niet gedoopt zou zijn geweest : « *J'ai été baptisée.* »¹⁹⁶ Als haar op 24 februari gevraagd werd waarom zij tijdens de eucharistieviering bij de *Filles de la Sagesse* als ongedoopte toch ter communie ging, had zij nog geantwoord dat zij in het pensionaat (onder haar valse naam) ingeschreven stond als “katholieke” en dat ze zodoende niet wou opvallen¹⁹⁷. Of ze nu gedoopt was of toch niet, daar hebben we het raden naar, maar feit is wel dat ze nadien contact zocht met zowel de katholieke aalmoezenier van de gevangenis als met de protestants-gereformeerde Jodenzendelingen Roelof Bakker, en (nadien) Paul Jocz, die haar in 1946 en 1947 ook in de gevangenis zouden komen opzoeken, heel erg zouden meegaan in haar triest verhaal en haar ook pakketten zouden bezorgen ; contacten die vijf jaar later nog van goudwaarde zouden blijken te zijn (*cfr. infra*)¹⁹⁸. In mei 1945 schreven haar advocaat en zijzelf verscheidene brieven aan krijgsauditeur Coppens waarin ze klaagde dat ze geen toiletgerief, (andere) kleren en ondergoed meer had, maar omdat die daar blijkbaar niet (snel genoeg) op inging, zocht ze het dan maar hogerop, en schreef ze een brief

¹⁹⁵ *Ibid.*, Kaartje van Helga Zweig aan Marie Maury-Haupt, 31.03.1945.

¹⁹⁶ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Marguerite Leblicq, 24.02.1945 ; *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan krijgsauditeur Coppens, 10.04.1945.

¹⁹⁷ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Marguerite Leblicq, 24.02.1945.

¹⁹⁸ UA, 94, 321, Rapport 1 januari-30 juni 1946 II p. 6

aan de auditeur-generaal waarin ze in de eerste plaats klaagde over het feit dat substituut Coppens zijn onderzoek niet onpartijdig voerde, en ze pas op het einde, bijna als een post scriptum, nog even terloops ook haar vestimentaire problemen vermeldde¹⁹⁹. Met leugens probeerde ze in te spelen op zijn gemoed : « *Malheureusement je n'ai que 19 ans et personne en Belgique.* »²⁰⁰ Ze liet hem ook weten er zeker van te zijn dat haar beroemde “oom” Stefan Zweig én de attaché van de Boliviaanse ambassade zich voor haar borg zouden willen stellen²⁰¹. Het strafste van de zaak was dat ze zich op die “connectie” maar bleef beroepen, terwijl de schrijver drie jaar eerder al op 22 februari 1942 samen met zijn tweede echtgenote uit het leven was gestapt, én dat zowel haar oom langs moederskant, Viktor Weichmann, als diens moeder en tegelijk Helga's grootmoeder, Johanna Weichmann-Glucksmann, – ze had toch zagezegd niemand meer in België – formeel ontkenden dat Helga de nicht was van de wereldberoemde romanschrijver. Hij was slechts een verre bloedverwant van Helga's vader²⁰². Maar zolang ze dacht daar indruk mee te kunnen maken, maakte dat voor haar allemaal niet zo veel uit.

Op 26 mei 1945 moest zij in de gevangenis voor een driekoppige commissie verschijnen die met een besluit van 10 oktober 1944 werd opgericht om de situatie na te gaan van niet-Belgische gevangenen en de Minister van Justitie hierover in te lichten, zodat die op basis van hun rapport kon beslissen over een eventuele al dan niet voorwaardelijke invrijheidsstelling. De

¹⁹⁹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Brief van haar advocaat Félix aan krijgsauditeur Coppens, 02.05.1945 ; *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan krijgsauditeur Coppens, 14.05.1945 ; *Ibid.*, 15.05.1945 ; *Ibid.*, 18.05.1945 ; *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan de auditeur-generaal, 26.05.1945.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ *Ibid.*

²⁰² *Ibid.*, Getuigenverklaring van Viktor Weichmann, 02.06.1945 ; *Ibid.*, Getuigenverklaring van Johanna Glucksmann, 02.06.1945.

Commissie noteerde dat Helga nog steeds alle feiten ontkende die haar ten laste werden gelegd en zij verklaarde nooit voor de Duitsers te hebben gewerkt, nooit laakbare daden te hebben gesteld ten opzichte van Belgen en nooit lid te zijn geweest van een politieke groepering. De Commissie gaf daarop in haar verslag het advies om haar niet voorwaardelijk vrij te laten, maar haar opgesloten te houden « *quelle que soit la décision judiciaire qui interviendra* »²⁰³.

Helga Zweig als gevangene © AGR-AR

Het rapport van Helga's medisch onderzoek

In afwachting van haar proces zat zij met zeven anderen in een cel van 12m² en kwam zij op zo'n korte tijd zoveel kilo's bij dat haar advocaat midden juni vroeg haar medisch te laten onderzoeken « *aux fins de déterminer jusqu'à quel point son état de santé et notamment le goitre dont elle est atteinte serait de nature à*

²⁰³ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Verslag van een Commissie aan de Minister van Justitie, 26.05.1945 ; AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

réduire sa responsabilité »²⁰⁴. Er waren collaborateurs die dankzij een medisch en/of psychiatrisch onderzoek verminderd toerekeningsvatbaar werden verklaard, waardoor ze vaak op hun proces of in hoger beroep een betekenisvolle strafvermindering kregen²⁰⁵. Maar blijkbaar had twee weken eerder dokter Ley het negen bladzijden tellende verslag van zijn uitvoerig onderzoek al doorgestuurd naar eerste substituut Coppens. Daarvoor had die Helga een tijdje naar de psychiatrische afdeling van de gevangenis laten overbrengen om haar daar grondig te kunnen laten onderzoeken door een specialist in zenuwziektes, wetsdokter Jacques Ley, die ook kennis had genomen van haar juridisch dossier. Maar voor het onderzoek naar de familiale medische voorgeschiedenis was dr. Ley afhankelijk van de verklaringen van Helga, die zeker niet altijd betrouwbaar waren. Dr. Ley noteerde wat ze zei over haar ouders, wat die verklaring – zeker met betrekking tot haar moeder – ook moge waard geweest zijn : « *Le père est [un] grand fumeur, mais n’a jamais commis d’excès alcooliques. Il est atteint d’affection cardiaque, probablement d’angine de poitrine. La mère, grande nerveuse, serait quelque peu déséquilibrée ; elle était en traitement pour cette nervosité et suivait un régime strictement végétarien. [...] Deux tantes du côté maternel, sont comme la mère, très nerveuses.* »²⁰⁶ En dan duikt in dat verslag voor het eerst en tegelijk voor het laatst het bestaan van broers van Helga op : « *Un frère est mort d’hydrocéphalie à l’âge de 2 ans. Deux autres frères sont bien portants.* »²⁰⁷ Of Helga

²⁰⁴ *Ibid.*, Brief van Jean Félix aan de substituut van het Auditoraat-generaal, 15.06.1945 ; *Ibid.*, Rapport d’expertise médical opgemaakt door Jacques Ley, 31.05.1945.

²⁰⁵ *Ibid.*, Dossier Debra, Louis, 2de kamer, 24.03.50, Geestes Deskundig Verslag van dr. Gommaire Van Looy, 03.06.1950. Op basis van dat verslag werd Debra’s veroordeling tot levenslange dwangarbeid in beroep omgezet in 15 jaar internering.

²⁰⁶ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Rapport d’expertise médicale opgemaakt door Jacques Ley, 31.05.1945.

²⁰⁷ *Ibid.*

ook hierover liegt, of tóch enig kind was, viel tot op heden niet te achterhalen. Omdat er toch iemand die de familie kende dat kon bevestigen, noteerde dr. Ley de neurotische gesteldheid van de moeder. Maar de invloed van haar moeder op Helga's gedrag moet toch gerelativeerd worden, omdat ze zich ook op school misdroeg: « *Elle a fréquenté à Bruxelles plusieurs écoles, dont l'école [privée] de l'Ermitage, où elle a suivi des cours pendant plus d'un an, et où nous avons pu nous procurer les indications suivantes. À son entrée [en juillet 1938], ses parents ont déclaré que l'éducation de leur fille leur avait déjà donné pas mal de soucis, et qu'ils avaient été obligés de la changer fréquemment d'établissement d'instruction en raison de son manque d'application et de discipline. Elle a laissé à l'école de l'Ermitage, le souvenir d'une jeune fille peu intelligente pour les études, mais rusée dans les rapport sociaux, hypocrite, ayant présenté des tendances précoces et exagérées au flirt et aux intrigues. Malgré les efforts assidus et répétés de ses professeurs, tant dans le domaine intellectuel que dans celui de l'éducation morale, elle s'est montrée incapable de progrès, et a découragé tous ceux qui se sont occupés d'elle. Son sens moral était particulièrement faible et s'est révélé imperfectible, si bien qu'elle a été finalement considérée comme un élément indésirable. Sans qu'elle ait fait l'objet d'une mesure de renvoi, l'École s'est saisie de la première occasion pour demander aux parents de la retirer.* »²⁰⁸ Op een neiging naar obesitas – ze was blijkbaar op die acht maanden in de gevangenis veel bijgekomen – en een duidelijk aan beide kanten opgezette schildklier na, bleek haar fysieke gezondheidstoestand niet van die aard te zijn dat die bij haar de controle over haar daden zou beïnvloed hebben. Bij het onderzoek naar haar mentale gezondheidstoestand simuleerde ze al van vóór de aanhouding van haar ouders geregeld te lijden aan geheugenverlies, maar het onderzoek van dr. Ley sprak dat tegen: « *Les seules “lacunes” de la mémoire que nous avons*

²⁰⁸ *Ibid.*

observées sont relatives à des faits ou à des propos qui seraient de nature à nuire à sa défense. »²⁰⁹ Zo herinnerde ze zich zagezegd niet meer tegen anderen allerlei zaken verteld te hebben – de ene al ongeloofwaardiger dan de andere –, zoals het bericht dat ze van een lid van de Sipo-SD zou gekregen hebben dat haar ouders zich in de trein zouden gezeftmoord hebben door gif in te nemen dat verborgen zat in een ring, terwijl men er in de Dossinkazerne wel voor zorgde dat bij de *Aufnahme* van de pas aangekomen Joden zo goed als alles van enigerlei waarde werd afgenomen²¹⁰. Dr. Ley concludeerde dan ook : « *Tous ces oublis utilitaires confirment simplement le manque complet de sincérité de Zweig Helga, surtout quand on constate que sa mémoire est excellente lorsqu’il s’agit de retrouver des noms ou de citer des faits qu’elle croit être utiles à sa défense. Mais ces exemples démontrent en même temps le peu de crédit qu’il faut accorder aux déclarations de l’intéressée, tant lorsqu’elle s’accuse que lorsqu’elle se défend. [...] À la base de ces récits se trouvait vraisemblablement le désir de se rendre intéressante, de jouer un rôle, d’étonner son entourage. Le manque de sincérité de Zweig Helga se retrouve d’ailleurs dans toute son attitude au cours de l’examen, et il rend difficile l’interprétation des épreuves relatives aux associations d’idées et des tests de caractère auxquels elle a été soumise. On ne peut par conséquent dégager de ces recherches aucune conclusion précise, mais l’impression générale que laisse Helga Zweig est celle d’un caractère froid, égoïste, inaffectif. Elle se déclare elle-même sensible et très émotive, mais cette sensibilité ou cette émotivité ne sont jamais manifestées au cours de nos examens, bien que nous les ayons sollicitées à diverses reprises. C’est ainsi par exemple qu’elle nous avait déclaré ignorer les horreurs découvertes récemment dans les camps allemands d’extermination. Nous lui avons alors apporté des journaux illustrés relatifs à ces faits atroces, et à notre grand étonnement elle se souvint brusquement en notre présence avoir déjà vu l’un d’entre eux. C’était*

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ L. Schram, Dossin. *L’antichambre d’Auschwitz*, Bruxelles, 2017, p. 107-119.

*là toute l'impression que lui avait laissée la vue de ces cadavres décharnés, entassés dans des chariots, et parmi lesquels se trouvent peut être ses propres parents. L'affectivité est par conséquent très réduite ; les préoccupations éthiques, humanitaires ou sociales sont quasi inexistantes. En prison et à l'annexe psychiatrique elle s'est signalée par son désir de se faire remarquer, sa vantardise, ses récits souvent contradictoires, sa tendance à semer la discorde dans son entourage et à accuser fausement autrui. Son intelligence générale est très moyenne, ses intérêts sont limités, ses connaissances scolaires apparaissent pauvres et fragmentaires dès que l'entretien dépasse le cadre des banalités. »*²¹¹ Uiteindelijk verklaarde dr. Ley haar volledig toerekeningsvatbaar, en gaf hij nog de raad om tijdens haar rechtszaak niet het minste geloof te hechten aan haar verklaringen, maar bij de beoordeling van haar daden enkel rekening te houden met objectieve feiten en materiële bewijzen²¹².

Helga's proces

Op 29 augustus 1945 was het dan zover. Haar advocaat, meester Cools, probeerde eerst nog de Krijgsraad onbevoegd te laten verklaren omdat het om interne aangelegenheden tussen Duitsers ging die noch de Belgische Staat noch zijn rechtbanken konden interesseren, én omdat volgens hem artikel 118 van het Wetboek van Strafrecht de Belgische rechtspraak niet toeliet Duitsers te vervolgen die de wapens hadden opgenomen tegen België²¹³. Maar dat was vergeefse moeite. Vermoedelijk probeerde hij het op deze wijze te spelen omdat hij bij gebrek aan

²¹¹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Rapport d'expertise médical opgemaakt door Jacques Ley, 31.05.1945.

²¹² *Ibid.*

²¹³ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Verslag van een Commissie aan de Minister van Justitie, 26.05.1945 ; AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Conclusies van meester Cools voor Zweig, Helga aan de auditeur-generaal, 29.08.1945.

getuigen à decharge al had ingezien dat Helga's proces een reeds lang op voorhand verloren zaak was. Op het proces kreeg ze na een twintigtal getuigen à charge het laatste woord, waarin ze alle beschuldigingen bleef ontkennen : « *Je nie avoir fait partie de la Gestapo. J'ai été protégée par elle. Je n'ai jamais vu le témoin Deroubaix. Je nie avoir dénoncé mes parents. J'ai été mise en liberté par l'intermédiaire de M. Lange, un ami de la famille. Je maintiens que je ne suis pour rien dans cette affaire. Je nie avoir fait des démarches pour tâcher de gagner la Suisse.* »²¹⁴ Op het einde van een hele reeks ontkenningen gaf ze toch toe mogelijkerwijze iets verkeerd te hebben gezegd : « *Il est possible que j'aie dit que je faisais partie de la Gestapo, mais je ne m'en souviens pas.* »²¹⁵

De met het oog op haar proces in 1945 opgestelde uiteenzetting van de feiten werd opgemaakt door de krijgsauditeur die zowel als onderzoeksrechter het onderzoek leidde en stuurde, maar als procureur ook bevoegd was voor de aanklacht voor de Krijgsraad²¹⁶. De bewoordingen waarin deze aanklager zijn uiteenzetting op 27 juli 1945 had opgesteld, drukten heel goed zijn afschuw uit voor zowel Helga als persoon als voor de feiten die haar ten laste werden gelegd. Het beeld dat hierin van Helga werd geschetst en dat door de krijgsauditeur op haar proces werd voorgelezen, was ronduit vernietigend, namelijk dat van een met het ouder worden toenemend sluw, hypocriet, leugenachtig en onbetrouwbaar karakter met de neiging om anderen te belasten en te verklikken²¹⁷. Omdat het een goede samenvatting is van de feiten waarvan ze werd beschuldigd en waarvoor ze uitein-

²¹⁴ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Proces-verbaal van de publieke hoorzitting, 29.08.1945.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Exposé des faits, bijlage bij een brief van het Auditoraat-generaal aan de Minister van Justitie, 31.10.1947 ; <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/krijgsauditoraat-repressie.html>

²¹⁷ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 697/45/BF-2e bureau, Samenvatting van een uiteenzetting van de feiten, s.d.

delijk zou worden veroordeeld, geven we die uiteenzetting hier integraal weer.

« La nommée Zweig, Helga, Marion est née à Berlin, le [2]6 décembre 1925 de parents israélites qui vinrent se fixer à Bruxelles en juillet 1938.

En grandissant, Zweig développe les instincts les plus fâcheux, qui inquiètent ses parents et découragent ses directrices et maîtresses des diverses maisons d'éducation où elle est placée. Elle y laisse le souvenir d'une jeune fille peu intelligente, mais rusée dans les rapports sociaux, hypocrite, menteuse, ayant présenté des tendances précoces exagérées au flirt et aux intrigues (Rapport de Dr. Ley p. 4).

Le professeur Ley, médecin-psychiatre, qui, à notre demande, l'a longuement tenue en observation constate “que ses mensonges qui étaient quotidiens n'ont jamais eu le caractère de récits imaginaires, tels qu'on en observe dans la mythomanie, mais qu'il s'agissait de mensonges intéressés, ayant le plus souvent pour but de se disculper”. (p. 4)

Tout au long de l'instruction, la prévenue fera preuve de cette même propension au mensonge intéressé, avec, en outre, un besoin presque morbide de formuler les accusations les plus graves contre ceux dont elle a lieu de redouter le témoignage, n'hésitant pas à profaner le souvenir de sa mère, qu'elle accuse, bien à tort semble-t-il, d'avoir eu des amants, attaquant le Commissaire Roelkens, dans son honneur et sa probité professionnelle, salissant les amis de ses parents, Dufresne et les époux Van Hoorenbeek, dénonçant son propre amant, Uytterelst, comme agent de la Gestapo, ainsi que Beuken, la nommée Klompers et sa fille, Dujardin Jacqueline.

Il semble que, formée à l'école de la Sicherheitspolizei, la manie de la dénonciation soit devenue pour elle une seconde nature.

Dans son rapport, le Dr. Ley, qui conclut d'ailleurs à son entière responsabilité, précise qu'au point de vue psychologique la tendance au mensonge, l'égoïsme et l'insensibilité morale, constituent les traits

dominants de son caractère, et que ces particularités psychologiques sont chez elle particulièrement accusées. (p. 7)

Il ajoute que du point de vue pratique ce qu'il faut retenir, c'est l'impossibilité d'accorder le moindre crédit à ses déclarations passées, présentes ou futures, que celles-ci lui soient favorables ou défavorables. (p. 8)

Affligés d'une fille aussi inquiétante, par surcroît fort jolie et éprise d'indépendance, les parents Zweig se sentent de moins en moins en sécurité. Ils quittent leur appartement luxueux de l'avenue Armand Huysmans [28] à Ixelles, pour se cacher à Ganshoren, chez leurs amis Van Hoorenbeek. Helga, qu'ils avaient sur ces entrefaites, inscrite aux Filles de la Sagesse, comme élève catholique et sous une fausse identité, au nom de Marion Dubois, finit par rendre le séjour chez les Van Hoorenbeek impossible et le 4 décembre 1943, les parents cherchent asile dans une petite habitation que le Commissaire Roelkens leur procure, à proximité de chez lui, avenue de Jette, n° 361 ; Roelkens et les Van Hoorenbeek sont les seuls à connaître cette retraite.

Quelques jours plus tard, les agents de la Gestapo viennent les y arrêter.

La veille, Madame Zweig, qui essayait de surveiller sa fille, s'était rendue chez la Supérieure du Couvent des Filles de la Sagesse pour savoir si, comme Marion le lui avait faussement expliqué, elle devait suivre certains cours de coupe pendant la période des vacances.

Par hasard, la prévenue se présente au couvent, tandis que sa mère s'y trouve, et elle réalise que son subterfuge est découvert.

C'est à ce moment et dans son effarement, que Helga Zweig décide de dénoncer ses parents, pour s'en débarrasser et conquérir ainsi son indépendance.

À l'instruction Zweig niera évidemment, avec obstination, avoir commis un forfait aussi monstrueux. Malheureusement, tout l'accable, à commencer par ses propres aveux durant l'occupation.

Elle avoue en présence du témoin Klompers, Léonie et de sa fille, Dujardin Jacqueline. Aux Allemands, qui lui proposent de l'envoyer à Malines y rejoindre ses parents, elle répond que mieux vaut déporter ceux-ci en Silésie, ou les fusiller, "que les vieux doivent partir avant les jeunes".

Elle avoue en présence du témoin Beuken, Hubert et à la femme Vrancken.

Qui plus est, Zweig est notoirement connue aux services de la Gestapo comme étant "la juive qui a dénoncé ses parents". (témoignages Handtke, Poh, Maria et Van Hoorenbeek).

Son oncle Weichmann a la conviction qu'elle est la dénonciatrice – conviction partagée par l'ancien ami de son père, le témoin Bastian, par le Général Leroy, par le Commissaire de police Roelkens et par les époux van Hoorenbeek, par son amie Denise Merveille et la mère de celle-ci (témoin De Ceuster), à laquelle elle avait déclaré qu'elle donnerait tout pour avoir sa liberté.

D'ailleurs, ainsi que nous l'avons indiqué, en dehors de Roelkens et les Van Hoorenbeek, qui, si ce n'est-elle, connaissait la nouvelle retraite de ses parents ?

Au sujet de ses faits et gestes au cours de journées qui ont suivi immédiatement l'arrestation de ses parents, Zweig s'est lancée dans les explications les plus contradictoires et les plus fantaisistes. Aux uns elle a déclaré que les allemands, qui semblent avoir fait le simulacre de l'arrêter pendant quelques heures, l'auraient détenue pendant plusieurs jours (Lettre à Mr. le Substitut Sasserath). À d'autres elle parle d'une problématique intervention d'un Dr. Lang dont rien n'a permis d'établir l'existence à Bruxelles en janvier 1944.

Tantôt elle déclare comme à Madame Maury, que depuis plusieurs nuits ses parents l'avaient fait déloger, ou comme à M. Bastian, qu'elle venait de se brouiller avec ses parents la veille, ou encore qu'elle a été cueillie par la Gestapo au moment où elle rentrait chez elle et qu'elle aurait vu de la rue, son père franchissant pour se sauver le mur du jardin.

Une chose est certaine, c'est que dès après l'arrestation de ses parents, elle circule en toute liberté. Elle se présente chez son oncle et, pour leur emprunter de l'argent, chez les témoins Maury et Bastian. Le lendemain de l'arrestation elles est chez les époux Van Hoorenbeek, en compagnie du prévenu Verrag[h]en, Marius, pour récupérer les objets appartenant à ses parents. Elle se pare des plus beaux atours de sa mère, se maquille, tient ses cheveux et mène, pour s'étourdir, une vie dépensière de plaisirs.

Tous les moyens lui servent pour se procurer de l'argent, notamment la réalisation à vil prix des biens de ses parents.

Mais elle est juive et sous le faux nom de Marion Dubois, cette liberté que les Allemands lui laissent, elle doit la payer. Elle doit tenir le pacte conclu avec la Gestapo. Elle devient indicatrice du service IV B, d'Er[d]mann et de Borchard[d]t, dans les boîtes de nuit et les dancings. Elle reçoit un "Nachtpassierschein", ainsi qu'un "Waffenschein".

Peu regardant quant au choix de ses collaborateurs, le service qui l'emploie n'a pourtant pour elle que mépris.

Ici encore Zweig niera énergiquement, prétextant que si on l'a vue si souvent à la Gestapo, c'est parce que comme juive, elle devait y aller deux fois par semaine, signer au registre de présence.

Son appartenance tant au service de la Gestapo que de la police de Rex ne peut pourtant être contestée.

Le 4 novembre 1944, Zweig confesse à la Police Judiciaire : "Il est exact que j'ai été engagée à la Gestapo en qualité de dénonciatrice, section juive, sous la direction du Commissaire allemand Borchard[d]t".

Elle avait fait les mêmes aveux, avant la libération à une série de témoins : à Madame Maury, son ancienne maîtresse de classe, à Mme Van Hoorenbeek, à Denise Merveille, au commissaire Roelkens et à Dufresne.

Nous avons en outre les témoignages Handtke, Poh Maria, Mathen, Mallien Eugénie et Shaw.

Zweig aurait dénoncé de nombreuses personnes. Il est impossible d'en déterminer le nombre et de fournir des précisions. L'instruction révèle pourtant qu'elle a dénoncé, avec des conséquences plus au moins graves, Deroubaix Jacques, déporté en Allemagne, le Commissaire Roelkens, du chef de dépôt d'armes et qui est prévenu à temps ; Van Hoorenbeek qui s'en tire moyennant un interrogatoire à la Gestapo, le tout, sans préjudice à la dénonciation horrible de ses propres parents. Ceux-ci furent déportés en Allemagne et depuis lors il n'a plus été obtenu la moindre nouvelle. Tout fait craindre qu'ils ne soient en vie actuellement.

D'autre part, en se mettant volontairement à la solde de la Sicherheitspolizei et de la Police de Rex, Zweig a sciemment servi la politique et les desseins de l'ennemi auquel elle a apporté toute l'aide en son pouvoir. Les dispositions de l'article 118bis du Code Pénal doivent donc s'appliquer également en l'espèce. La peine prévue est la peine de mort. »²¹⁸

De Krijgsraad veroordeelde uiteindelijk Helga Zweig wegens het in het Brusselse arrondissement en elders in België tussen 28 januari 1943 en 2 september 1944 « 1) avoir sciemment dénoncé des personnes à l'ennemi ; 2) avoir sciemment dénoncé 5 personnes [haar eigen ouders Martin Zweig en Margarete “Marguerite” Weichmann, Jacques Deroubaix²¹⁹, Guillaume Roelkens en François Van Hoorenbeek] à l'ennemi avec privation de liberté d'un mois et [que l'infraction a été commise] par esprit de lucre ; 3) sciemment servi la politique et les desseins de l'ennemi » tot de dood met de kogel, uit te voeren op een openbare plaats te Brussel²²⁰.

²¹⁸ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Exposé des faits, bijlage bij een brief van het Auditoraat-generaal aan de Minister van Justitie, 31.10.1947.

²¹⁹ Jacques Deroubaix kreeg in 1995 de toelating om het strafdossier van Helga Zweig in te kijken. AGR-AR-2, AGB, 1945, Dossier ZH, 697/45/BF, Identificatie dossier, 04.10.1995.

²²⁰ *Ibid.*, Vonnis in beroep van het Krijgshof, 28.12.1945.

Vanzelfsprekend ging ze tegen dit vonnis in beroep²²¹. Op 28 december 1945 werd door het Krijgshof o.a. omwille van haar jonge leeftijd en blanco strafblad de doodstraf als te zwaar bevonden, en dus omgezet in levenslange hechtenis²²². Eind 1946 wilde ze een herziening van haar proces, maar daar werd niet op ingegaan²²³.

Helga als gevangene

Ook eenmaal veroordeeld bleef Helga de bron van wilde geruchten en gekonkel op zoek naar financiële, materiële en persoonlijke voorkeursbehandelingen. In 1946 kreeg Helga Zweig geld vanuit Zwitserland. Het was een zekere Isidore Koppelman uit Bazel die haar via een tussenpersoon aan extra financiële middelen hielp²²⁴. Maar dat geld kwam niet altijd bij haar terecht, en daar kon ze zich behoorlijk over opwinden. In het kader van een diepgaand onderzoek is er een passage uit een getuigenis van één van de bewaaksters, zuster Eugénie, die de wenkbrauwen doet fronsen, omdat – als het klopt wat daarin staat – haar in 1944 50-jarige moeder haar deportatie zou hebben overleefd, wat erg onwaarschijnlijk is. Helga vertelde aan zuster Eugénie o.a. dat haar moeder haar via het Rode Kruis 10.000 BEF had gestuurd, maar dat enkel haar advocaat, meester Cools, daarvan had geprofiteerd, omdat die dat geld had achtergehouden als betaling van zijn honorarium, iets wat Helga

²²¹ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Nota van de Vreemdelingenpolitie aan Jean Félix, 24.11.1944.

²²² *Ibid.*, Nota van de Vreemdelingenpolitie voor de Minister van Justitie, 25.06.1951; AGR-AR-2, AGB, 1945, Dossier ZH, 697/45/BF, Vonnis in beroep van het Krijgshof, 28.12.1945.

²²³ *Ibid.*, 163/45-1536/45/B, Brief van Helga Zweig aan de auditeur-generaal, 25.12.1946.

²²⁴ *Ibid.*, 165/46-3e bureau, Getuigenverklaring van Nelly François, 12.01.1946.

niet kon appreciëren²²⁵. Inspecteur André Gascard zou aan Helga verteld hebben dat haar moeder zich in het Zwitserse Lugano bevond en deel uitmaakte van een Amerikaanse zending²²⁶. Maar Helga's oom, Viktor Weichmann, vertelde in het Joodse ouderlingentehuis te Oudergem dat indien zijn zus nog in leven zou zijn geweest, zij zonder enige twijfel contact met hem en hun moeder, Johanna Glucksmann, zou hebben opgenomen : « *Ma soeur était une personne pleine d'initiative et de perspicacité à un degré beaucoup supérieur à celui de son époux. Je n'ignore pas d'autre part les sentiments profonds qu'elle éprouvait à l'égard de sa vieille mère qui vit ici avec moi et est âgée de 85 ans.* »²²⁷

Haar ingaande en uitgaande post werd nagelezen en op 3 april 1946 doorzocht men ook haar cel en nam men daarbij brieven in beslag. Het was uitgekomen dat zij op een clandestiene wijze brieven ontving en dat zij buiten de gewone bezoeken ook in een andere kamer dan de gewone bezoekersruimte bezoek ontving. Men wilde te weten komen met wie van buiten de gevangenis zij contacten onderhield en waarvoor. Alle geadresseerden of in de brieven voorkomende namen werden geïdentificeerd en nagegaan. Vaak bleken het personen te zijn over wie de Krijgsraad van Brussel in 1945 ook een dossier had opgemaakt²²⁸. Blijkbaar was ze erin geslaagd om zowel buiten als binnen de gevangenis mannen én vrouwen zo ver te krijgen dat die haar diensten wilden bewijzen, en daar wilde men het fijne van weten. Het zou de aanzet zijn voor een heel uitgebreide operatie : « *Le 3.1.1946, une informatrice détenue à la Prison de Forest* [Nelly

²²⁵ *Ibid.*, 163/45-1536/45/B, Enquêtes et identifications, 04.02.1946.

²²⁶ *Ibid.*, 165/46-3e bureau, Getuigenverklaring van Nelly François, 03.01.1946.

²²⁷ *Ibid.*, 163/45-1536/45/B, Getuigenverklaring van Viktor Weichmann, 15.12.1945.

²²⁸ *Ibid.*, 697/45/BF-2e bureau, Proces-verbaal van een onderzoek naar de contacten die Helga Zweig onderhoudt met mensen van buiten de gevangenis, 14.04.1946.

François], a signalé que Zweig, Marion avait été interrogée par le Commissaire Bellens de la S[ervice des] É[trangers] [le 18.12.45 ou le 24.12.1945]. À la suite de cet interrogatoire, l'inspecteur [André] Gascar[d] de la S.E. [– lequel travaillant à l'Auditorat Général, aurait laissé entendre qu'il serait très influent, serait dans les meilleurs termes avec elle et lui aurait donné différents conseils était soupçonné de corruption –] aurait prévenu Zweig qu'une perquisition serait fait dans sa cellule, lui conseillant de faire disparaître tous papiers compromettants et s'offrant à venir les chercher lui-même. Au jour fixe, Gascar[d] se présente à la prison pour prendre le paquet [contenant des notes et des photos] mais une surveillante [religieuse de la prison] prévenue par l'informatrice fit fouiller Zweig et saisir le paquet et lettres qui furent remis à M. Collard, directeur de la prison. Dans le paquet de lettres devait se trouver une lettre adressée à Gascar[d], l'autre à Didierjean alias Redylein, cette seconde lettre ne fut pas retrouvée. L'informatrice parvint à capter la confiance de Zweig qui lui affirma qu'un réseau d'agents allemands notamment de la S.D. était, à l'heure actuelle [en avril 1946], toujours en action en Belgique. L'informatrice, pour obtenir plus de précisions, fit entrevoir à Zweig qu'elle était en rapport avec de hautes personnalités qui effectuaient des démarches pour obtenir sa propre libération, lui proposant en cas de réussite, d'entreprendre les mêmes démarches pour elle. Zweig, condamnée à la détention perpétuelle, cherchait par n'importe quel moyen à être transférée en Allemagne. Elle demanda à l'informatrice de s'occuper d'elle dès sa libération, ajoutant que s'il était nécessaire de verser des sommes importantes pour obtenir sa propre liberté, elle pourrait recevoir jusqu'à 500.000 Frs. de l'organisation allemande dont elle avait signalé l'existence en Belgique. Conformément aux instructions de l'Auditorat Général, l'informatrice fut mise en liberté provisoire surveillée. Avant la mise en liberté provisoire de l'informatrice, Zweig donna à celle-ci diverses adresses de personnes susceptibles de l'aider et de la mettre en rapport avec un certain Jacques [Hulin], membre de l'organisation qui, en fin de compte devait procurer les fonds. [...]

L'enquête menée en ce qui concerne ces différentes personnes n'a rien révélé permettant d'établir leur participation à une organisation subversive. »²²⁹ Of Helga nu een mythomane was of niet, de Staatsveiligheid wilde duidelijk geen risico lopen en zocht zoveel mogelijk uit. Het diepgaand onderzoek maakte o.a. gebruik van een informante, namelijk celgenote Nelly François, die zoals uit Helga's onderschepte briefwisseling blijkt door haar volledig werd vertrouwd. De Staatsveiligheid liet ook Helga's briefwisseling controleren, gebruikte af luisterapparatuur en liet gedurende veertien dagen de verdachte Jacques Hulin schaduw en. Helga had immers aan Nelly François laten weten dat Hulin naar Nederland diende te gaan om daar waardepapieren en goud van de SD weg te halen om te voorkomen dat die in handen zouden vallen van de Nederlandse overheid. Dat onderzoek leverde toch wel wat verontrustende zaken op, namelijk dat dankzij een directe tussenkomst van een niet meer te achterhalen persoon op het Ministerie van Justitie een zekere Christiane Wolf de toestemming had gekregen om Helga twee keer per maand zonder enige vorm van toezicht te spreken in een aparte spreekkamer die normaal gezien gereserveerd was voor de krijgsauditeurs, de advocaten, de Vreemdelingenpolitie, de gerechtelijke politie bij de parketten (PJP) en de lokale politie :« *Ces deux faits prouvent que Wolf devait être en rapport avec Zweig et Berghmans* [Louis, agent de la SD] *avant leur arrestation, c'est-à-dire, probablement, durant l'occupation.* »²³⁰

Uit het onderzoek bleek ook dat Helga de Britse, Amerikaanse en zelfs Russische autoriteiten had aangeschreven om hun aandacht te vestigen op haar zaak en zo haar vrijlating te bekomen, en ze deed dat op een voor haar vertrouwde wijze, namelijk door een hele reeks klachten neer te leggen tegen zowel

²²⁹ *Ibid.*, 165/46-3^e bureau, Uiteenzetting van de feiten van de Staatsveiligheid aan het Auditoraat-generaal, 01.04.1946.

²³⁰ *Ibid.*

de krijgsauditeur, de procureur des konings, de DV, de PJP « *pour pouvoir être extraite quasi journallement de prison* »²³¹. Zo bezochten de Amerikaanse kolonel Hoffman en kapitein Weide haar op 23 juli 1946 in de gevangenis²³². Ze kreeg het zelfs voor elkaar dat een Russische officier haar kwam opzoeken in de gevangenis aan wie ze vroeg « *de s'occuper de ses biens à Berlin et à Dantzig et de faire le nécessaire pour la transférer à Berlin, zone russe. Elle espère de cette façon obtenir sa libération des russes* »²³³. Dit wijst er ook op dat haar daden in 1944 in de eerste plaats waren ingegeven door bezitsdrang, geldzucht en winstbejag, en dat die zeker niet ideologisch gemotiveerd waren, anders had ze na de oorlog nooit toenadering gezocht tot de communistische Russen. Ook in andere brieven en gesprekken bleven geld en bezit een belangrijke rol spelen, en als iemand zoals haar celgenote Nelly François bijvoorbeeld erin zou slagen haar uit de gevangenis te krijgen, liet ze verstaan dat ze die nadien daar ook rijkelijk voor zou belonen : « *Le 16.2.1946, des lettres de Zweig Marion interceptées par Sœur Eugénie nous sont communiquées. Ces lettres adressées à Mme François prévoient la remise de bracelets en or et une importante somme d'argent.* »²³⁴

De Staatsveiligheid kwam o.a. tot volgende conclusies : « *À moins que Zweig n'ait inventé tout ce qu'elle a déclaré dans le but de se faire valoir auprès d'une co-détenue [Nelly François], on ne voit pas l'avantage qu'elle pouvait en retirer, alors que de conversations tenues depuis la libération de l'informatrice, elle semblait attacher beaucoup d'importance aux démarches de celle-ci et nourrir l'espoir d'être libérée, grâce à ses influences. [...] Zweig a des contacts clan-*

²³¹ *Ibid.*

²³² *Ibid.*, Dossier Moral ZH, Brief van hoofdcommissaris Opdecam aan de Staatsveiligheid, 23.07.1946.

²³³ *Ibid.*, Dossier ZH, 163/45-1536/45/B, Confidentiel François Nelly, Enquêtes et identifications, s.d.

²³⁴ *Ibid.*, 165/46-697/45/BF, 3e bureau, Geheim rapport, 09.04.1946.

*destins à l'extérieur de la prison, probablement grâce à Wolf et à une sœur qui servirait de courrier entre elle et Jacques [Hulin] [...] ; Zweig se fait extraire de prison sous toutes espèces de prétextes. [...] Wolf est suspecte en raison de ses contacts avec Berghmans et Zweig ; il n'est donc pas impossible que nous soyons en présence d'un organisme clandestin dont certains membres ont appartenu à la S.D., 347, Av. Louise. »*²³⁵ Uit de transcripties van de afgeluisterde gesprekken met informante Nelly François werd duidelijk dat zij aan Nelly instructies gaf om drie platina armbanden en 300.000 BEF op te halen, dat zij haar waarschuwde voorzichtig te zijn en er op te letten dat ze niet gevolgd werd : « *Si tu vois les russes, dis leur que je voudrais te faire gérer les maisons à Berlin moi je n'ai pas parlée de cela ne te sachant pas encore dehors vois-tu tu vois mon chou que je ne t'ai pas mentie. [...] Occupe-toi s.t.p. avec l'affaire des angl. ou américain avec mon nom de famille tu trouveras facilement un pour me l'envoyer de préférence un américain. [...] Nelly un grand merci prend le bracelet sinon je me fâche il te portera bonheur. »*²³⁶ Maar aan die juwelen zat klaarblijkelijk een reukje, want Nelly François moest Jacques Hulin opzoeken en hem vragen wat er geworden was van de juwelen van Helga en die eventueel aan Helga laten terugbezorgen. De gouden juwelen, die Helga van de Gestapo zou hebben gekregen in ruil voor bewezen diensten, moesten gesmolten worden²³⁷.

Ze kreeg zelfs de bestuurder van de gevangenis zover dat die haar liet verstaan dat zij tot nader order het gevangenisplunje niet moest dragen²³⁸. Nadat diezelfde bestuurder vernam dat

²³⁵ *Ibid.*

²³⁶ *Ibid.*, 163/45-1536/45/B, Transcriptie van afgeluisterde gesprekken van Helga Zweig met Nelly François, 16.02.1946.

²³⁷ *Ibid.*, 165/46-697/45/BF, 3^e bureau, Getuigenverklaring van Nelly François, 10.01.1946.

²³⁸ *Ibid.*, Transcriptie van afgeluisterde gesprekken van Helga Zweig met Nelly François, 16.02.1946.

Nelly François door het Auditoraat-generaal actief als informante werd ingeschakeld om meer te weten te komen over Helga's contacten buiten de gevangenis, kreeg François van de bestuurder – die duidelijk niet was opgezet met dat onderzoek – een zwaarder regime, waarover die zich dan weer op haar beurt beklagde bij het Auditoraat-generaal²³⁹.

Helga's moreel dossier

Van collaborateurs die tot meer dan drie maanden werden veroordeeld werd ook een moreel dossier aangelegd met informatie over het gedrag van de gedetineerde, op basis waarvan de bevoegde instanties een gefundeerd advies konden formuleren met betrekking tot gratieverzoeken en voorstellen voor een voorwaardelijke invrijheidsstelling²⁴⁰. Uit Helga's moreel dossier kunnen we afleiden dat zij zich tijdens haar gevangenisjaren zelf zag als “*la pauvre abandonnée*”, die nooit bezoek kreeg en daarom zoveel waarde hechtte en steun ontleende aan de enkele brieven en pakketjes die ze ontving van personen die met haar correspondeerden²⁴¹. Eind 1946 kreeg ze een pakketje met linnengoed van Lotte Furth van de *American Board of Missions to the Jews*, met hoofdkantoor in New York²⁴². Ze correspondeerde o.a. met de protestantse pastor Jocz die zich samen met Jodenzendeling Bakker bekommerde om Joden die (gereformeerde) christenen waren of wilden worden. Je kan moeilijk zeggen dat Jocz niet bekommerd was om haar zieleheil : « *I am very much concerned about her spiritual and moral state of*

²³⁹ *Ibid.*, Getuigenverklaring van Nelly François, 10.01.1946.

²⁴⁰ <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/bronnen-van-de-straftinrichtingen-tijdens-de-repressie.html>

²⁴¹ AGR-AR-2, AGB, Dossier Moral ZH, Brief van Helga Zweig aan R. Collard, de gevangenisbestuurder van Vorst, 12.03.1948.

²⁴² *Ibid.*, Brief van Lotte Furth van de American Board of Missions to the Jews aan de gevangenisbestuurder van Vorst, 18.10.1946.

her sinful soul and I strongly believe that the Lord Jesus Christ could change her whole life and behaviour if she was told more about him. »²⁴³ Op 29 maart 1947 bedankte Jocz zelfs de directie voor de toestemming die hij had gekregen om Helga af en toe in de gevangenis te bezoeken : « *I had a long and serious talk with her and there is much hope that her young soul by the grace of God may be cured and one day may be she will be returned to human society again cured of her moral sickness.* »²⁴⁴

Op 2 augustus 1947 werd ze een tijd overgeplaatst naar de gevangenis in Vilvoorde. In vergelijking met de gevangenis van Vorst, waar ze intussen iedereen had leren kennen en haar plaatsje had veroverd, belandde ze hier als nieuwkomer in een voor haar onbekende omgeving, die ze al vlug ervoer als de hel, en dat liet ze ook snel blijken. Omdat ze een nefaste invloed had op haar zaalgenoten omwille van haar houding en gedrag, kreeg ze al snel eenzame opsluiting : « *Elle a essayé d'obtenir des lettres mises dans son dossier par l'intermédiaire d'une écrivain, croyant, à tort naturellement, que les détenues occupées à ce genre de travail, avaient l'occasion de consulter les dossiers des détenues. D'autre part, son maintien hautain et fier, sa recherche vestimentaire, le fait d'essayer d'obtenir des vêtements parfumés et de disposer de brillantine pour les cheveux, invoquant pour obtenir une autorisation, celle qui aurait donnée autre part, tout ceci demande qu'un régime pénitentiaire sévère lui soit appliquée, qui ne peut trouver son plein développement que dans un établissement cellulaire.* »²⁴⁵ Vermits ze er in deze gevangenis blijkbaar niet in slaagde om van binnenuit te krijgen wat ze wou, schakelde ze haar contacten

²⁴³ *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan de gevangenisbestuurder van Vorst, 12.03.1948 ; *Ibid.*, Brief van Paul Jocz aan de gevangenisbestuurder van Vorst, 06.03.1947.

²⁴⁴ *Ibid.*, 29.03.1947.

²⁴⁵ *Ibid.*, Brief van de gevangenisbestuurder van Vilvoorde aan die van Vorst, 12.08.1947.

buiten de gevangenis in. Zo schreef ze Jocz aan, die duidelijk medelijden met haar had en haar een pakket met gesuikerde gecondenseerde melk, gerookt vlees, margarine en pruimen bezorgde²⁴⁶. Gezien haar goede contacten met de protestantse Jodenzendelingen Bakker en Jocz, is het toch wat vreemd dat zij zich even later bij haar overbrenging naar de gevangenis van Verviers (maar ook nog later in Namen) bij aankomst opgaf als “*catholique pratiquante*”²⁴⁷. Op 2 oktober 1947 werd zij overgebracht van de gevangenis van Verviers naar die van Vorst²⁴⁸. Op 31 oktober 1947 stuurde het Auditoraat-generaal een kopie van de door de krijgsauditeur opgestelde uiteenzetting van de feiten uit Helga’s strafdossier naar de nieuwe Minister van Justitie, de christendemocraat Paul Struye, die als lid van de regering-Spaak III streefde naar een zachter repressiebeleid, om onder andere de overbevolking in de gevangenissen te helpen verminderen²⁴⁹. Maar omdat hij zich daarbij in de eerste plaats inspande voor de “kleine garnalen”, veranderde er voor de tot levenslang veroordeelde Helga aanvankelijk niets. Op 13 november 1947 werd ze weer overgebracht van Vorst naar Verviers²⁵⁰. En opnieuw weggehaald uit haar vertrouwde omgeving in Vorst, ging ze net zoals in Vilvoorde, ook in Verviers in de contramine. Ze bleef zich recalcitrant gedragen, weigerde onder allerlei voorwendsels mee te werken, en de gevangenisdirectie drukte alleen maar de hoop uit dat ze in haar eigenbelang op termijn tot zelfinzicht en schuldbesef zou komen. Op een vragenlijst, die ze verder weigerde in te vullen, gaf ze wel aan taallessen Spaans,

²⁴⁶ *Ibid.*, Toelating van de geneesheer van de gevangenis van Vilvoorde, 13.08.1947.

²⁴⁷ *Ibid.*, Rapport sur Requêtes ou Propositions concernant des détenus, 04.05.1948.

²⁴⁸ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Nota van de gevangenis van Vorst aan de Minister van Justitie, 02.10.1947.

²⁴⁹ *Ibid.*, Exposé des faits, bijlage bij een brief van het Auditoraat-generaal aan de Minister van Justitie, 31.10.1947.

²⁵⁰ AGR-AR-2, AGB, Dossier Moral ZH, In te vullen vragenlijst, 07.01.1948.

Italiaans en Russisch te willen volgen, én in geval ze (toch) ooit zou worden vrijgelaten, naar Perth in Australië te willen gaan²⁵¹. De gevangenisbestuurder van Verviers, die haar duidelijk liever kwijt dan rijk was en de gevangenisbestuurder van Vorst adviseerde haar om medische redenen terug te brengen naar de gevangenis van Vorst, schreef: « *Zweig est une détenue très difficile.* »²⁵²

Maar ook Collard, de gevangenisbestuurder van Vorst – die haar in de jaren daarvoor goed had leren kennen – stond niet te springen om haar terug te krijgen. In een brief aan de Minister van Justitie probeerde hij dan ook die boot af te houden, daarbij Helga afschilderend als een door en door narcistische en egocentrische intrigante, die volgens hem in die meer dan drie jaar opsluiting nog totaal niets had bijgeleerd, en volslagen wars was van enig zelfinzicht en schuldbesef: « *C'est une personne amoral, sans scrupules, intrigante, capable de tout pour arriver à ses fins. Elle est à sa place dans un établissement à régime cellulaire strict : elle a un plaisir à se rendre insupportable à ses compagnes de cellule à partir du moment où celles-ci ne lui sont plus utiles ou ne se plient pas à ses caprices. Son intérêt bien compris serait de se plier au régime de la Prison de Verviers : n'est-ce pas beaucoup demander à Zweig, enfant gâtée par des parents trop faibles qu'elle a dénoncés à l'occupant comme israélites et qui ont trouvé la mort dans un camp de concentration. Une fois libre, elle gaspilla les biens de ses parents arrêtés dans une noce crapuleuse en compagnie d'allemands jusqu'au moment de la libération du territoire. Je ne lui ai jamais entendu exprimer le moindre regret de la faute pour laquelle elle fut condamnée à mort en 1ère instance et à la détention perpétuelle en appel. Elle a trouvé en Mr. le Docteur Paulet une âme compatissante à des maux dont elle n'a jamais fait état*

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² *Ibid.*, Rapport sur Requêtes ou Propositions Concernant des Détenues, 23.12.1947.

précédemment et qu'elle ne met en avant, selon moi, que pour réintégrer la prison de Forest, établissement qu'elle sait surpeuplé où elle ne court pas le risque d'être isolée de jour et nuit. Devant la note de ce praticien, je ne puis cependant pas refuser à cette détenue le bénéfice d'être examinée et éventuellement soignée, et par le dentiste, et par le gynécologue, et par le médecin anthropologue, et par un médecin endocrinologue... Si vous décidez, Monsieur le Ministre, de lui permettre de réintégrer la prison dont j'ai la charge, il est désirable pour l'exemple qu'elle soit réintégrée à Verviers où elle s'est promis de ne pas rester, aussitôt que sa présence au Centre Médical de cet établissement ne sera plus nécessaire. »²⁵³ Collard zag duidelijk in Helga's mogelijke overbrenging “om medische redenen” naar Vorst een zoveelste maneuver van haar om opnieuw haar zin te krijgen.

Op 20 januari 1948 werd ze dan toch voor een bepaalde tijd overgebracht naar het medisch-chirurgisch centrum in de gevangenis van Vorst, maar vestigde men er tegelijk speciaal de aandacht op dat diegenen die zouden instaan voor het gevangentransport er erg waakzaam op moesten zijn dat zij van de gelegenheid geen misbruik zou maken om met de buitenwereld te communiceren²⁵⁴. Op 12 maart 1948 werd zij onder « *très grande surveillance* » overgebracht van de gevangenis van Vorst naar die van Namen²⁵⁵. Op 3 mei 1948 schreef ze vanuit Namen een opmerkelijk briefje aan Collard, de gevangenisbestuurder van Vorst, waarin ze hem heel vriendelijk vroeg om – gezien het feit dat hij haar in die drie jaar tijd in Vorst toch het best had leren kennen – het gratieverzoek dat

²⁵³ *Ibid.*, Brief van de gevangenisbestuurder van Vorst aan de Minister van Justitie, 08.01.1948.

²⁵⁴ *Ibid.*, Briefje van het Ministerie van Justitie aan de gevangenisbestuurder van Verviers, 18.01.1948.

²⁵⁵ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Nota van de gevangenis van Namen aan de Minister van Justitie, 12.03.1948.

haar advocaat aan het opstellen was te steunen met een positief advies : « *Je sais que jamais personne n’a su me juger et me comprendre comme vous. Et si je suis devenue celle que je suis actuellement – c’est encore grâce à vous.* » Ze was blijkbaar te weten gekomen wat Collard op 8 januari over haar geschreven had, maar tegelijk beseftte ze dat zijn stem bij haar gratieverzoek de doorslag kon geven, want op een positief advies van de bestuurders van Vilvoorde en Verviers hoefde ze al helemaal niet meer te rekenen : « *Je pense que malgré votre lettre du 8 Janvier, vous voudriez bien comprendre toute l’importance que peut avoir pour moi votre “avis favorable” et au fond monsieur le Directeur je n’ai jamais été punie chez vous et n’ai jamais été impolie vis-à-vis des Sœurs. J’ai toujours accepté le travail qu’on m’a donné. Je sais que vous savez faire énormément, si vous voulez bien entendre. Et vous connaissez aussi bien que moi ma triste situation, car je suis seule et ce depuis mes 8 ans[,] mon entrée en prison etc. etc. Vous voyez, je vous écris sans grande formules mais sincèrement et espère du fond du cœur que vous voudriez donner une suite favorable à ma prière. Je sais que votre bon cœur et votre esprit juste et droit vous montreront que ce n’est pas une chose impossible que je vous demande.* »²⁵⁶ De beslissing over haar gratieverzoek liet maar liefst een jaar op zich wachten, maar intussen leek ze toch begrepen te hebben dat een gedeeltelijke kwijtschelding van de door het Krijgshof opgelegde straf in belangrijke mate afhankelijk was van haar gedrag in de gevangenis en van haar schuldinzicht. Op 25 november 1948 liet de bestuurder van de gevangenis van Namen weten dat zij zich vrij onverwachts helemaal berouwvol had getoond, maar dat hij het gezien haar karakter nog te vroeg vond om te oordelen of die ommekeer gemeend was, dan wel gespeeld²⁵⁷. Maar het feit dat zij haar

²⁵⁶AGR-AR-2, AGB, Dossier Moral ZH, Brief van Helga Zweig aan de gevangenisbestuurder van Vorst, 03.05.1948.

²⁵⁷ *Ibid.*, Brief van de gevangenisbestuurder van Namen aan het Ministerie van Justitie, 25.11.1948.

ouders had verklikt, was ze ondanks alle tegenaanwijzingen en getuigenverklaringen à charge altijd blijven ontkennen²⁵⁸. Echter, haar smeekbede aan Collard en haar late “beking” mochten niet baten, want in tegenstelling tot dat van 15.400 andere collaborateurs die van 1946 tot 1949 dankzij een gratieverlening minstens éénmaal strafvermindering kregen, werd op 23 april 1949 haar gratieverzoek verworpen²⁵⁹. Nochtans begon haar (gemeende of toch nog gespeelde) ommezwaai even later toch vruchten af te werpen.

Op 10 juni 1949 werd zij immers opnieuw overgebracht van de gevangenis van Namen naar die van Vorst²⁶⁰. Vanaf 7 november 1949 kreeg ze in het kader van de idee van heropvoeding door arbeid in Vorst ook de kans om te gaan werken in de fabriek van de o.a. werklaarzen producerende *Société Anonyme pour le Commerce & l’Industrie du Caoutchouc* (SACIC), waar ze zich voorbeeldig en onberispelijk gedroeg. Zo kon ze wat geld verdienen en men stelde vast dat het werk zowel haar fysieke als mentale gezondheid ten goede kwam²⁶¹. In 1950 kreeg ze geregeld de kans om met het verdiende geld via de post kleding en dergelijke uit een catalogus van *Bon Marché* te bestellen²⁶².

²⁵⁸ *Ibid.*, Brief van het Ministerie van Justitie aan de gevangenisbestuurder van Namen, 27.02.1950.

²⁵⁹ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 697/45/BF, Requête en grâce. Rapport et propositions, 12.03.1949; *Ibid.*, Proposition de libération conditionnelle, 08.11.1950; L. Huyse, *Waarom België ziek is van zijn jaren veertig*, *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis* 10, 2002, p. 185-193, p. 188.

²⁶⁰ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Nota van de gevangenis van Vorst aan de Vreemdelingenpolitie te Brussel, 10.06.1949.

²⁶¹ AGR-AR-2, AGB, Dossier Moral ZH, Brief van de gevangenisbestuurder van Vorst aan de Minister van Justitie, 23.01.1950.

²⁶² *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan de Service de vente par correspondance van Bon Marché, 05.09.1950.

Helga's vrijlating en onmiddellijke uitzetting naar Duitsland

Een Koninklijk Besluit van 18 januari 1951 (n° 456) herleidde haar levenslange gevangenisstraf tot 20 jaar buitengewone hechtenis²⁶³. Maar dankzij de Wet Lejeune (en mits goed gedrag) kon zij na het uitzitten van één derde van haar straf voorwaardelijk vrijkomen. En vermits zij al sinds 15 september 1944 vastzat, kwam die vrijlating ineens veel dichterbij. Maar zij was geen Belgische, en dus mocht ze na het uitzitten van (een derde van) haar straf niet in België blijven, en zou ze worden uitgewezen naar haar land van herkomst. Daarvoor moest ze eerst kunnen aantonen dat ze wel degelijk Duitse was. Begin 1951 schreef ze met het oog op haar uitzetting naar Duitsland een brief aan de Vreemdelingenpolitie, waarin ze vroeg om een attest dat haar vader de Duitse nationaliteit had : « *Le document m'est nécessaire pour pouvoir être libérée à bref délai et recevoir l'accord de Bonn pour mon entrée (par expulsion) en Allemagne.* »²⁶⁴ Uiteindelijk kreeg ze het zo noodzakelijk attest voor haar vrijlating en uitwijzing op basis van haar geboorteakte²⁶⁵.

Met het oog op haar aanstaande vrijlating werd haar regime enigszins versoepeld. Zo werd op 24 april 1951 haar vraag ingewilligd om omwille van gezondheidsredenen – een zenuw-inzinking en een verontrustende vermagering van 1 kg per maand – overgebracht te worden van de gevangenis van Vorst naar de veel opener en lichtere strafinrichting te St.-Andries-bij-Brugge²⁶⁶. Van Collard had ze ook kort daarvoor de toestemming

²⁶³ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Nota aan de Minister van Justitie, 25.06.1951.

²⁶⁴ *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan de Vreemdelingenpolitie, 16.02.1951.

²⁶⁵ *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan gevangenisbestuurder Collard, 30.05.1951.

²⁶⁶ *Ibid.*, Brief van de Strafinrichting te Sint-Andries aan de Vreemdelingenpolitie te Brussel, 25.04.1951.

gekregen te corresponderen met enkele personen, onder wie Paul de Wilde, de katholieke aalmoezenier van de gevangenis van Vorst, en dominee Bakker²⁶⁷. Begin mei kreeg bestuurder Collard van de gevangenis van Vorst een wel erg dankbare brief van Helga, die in hem soms een beetje een vaderfiguur leek te hebben gezien. En in een brief aan zijn collega van Sint-Andries klonk Collard al heel anders dan in 1948 : « *Je suis heureux d'apprendre que le séjour à St. André lui fait du bien et j'espère qu'elle fera de son mieux chez vous comme elle l'a fait ici, au cours de sa longue détention. C'est bien volontiers que je la suivrai dans ses efforts pour reprendre une place honorable dans la société.* »²⁶⁸ Zijn collega van Sint-Andries-bij-Brugge was op dat ogenblik blijkbaar minder overtuigd, en had zo zijn bedenkingen. Op het invulformulier « Bericht over verzoeken of voorstellen ten behoeve van gevangenen », het zogenaamde formulier nr. 58, noteerde hij als advies en voorstel : « Zweig Helga was minder dan 21 jaar op het ogenblik van de feiten. Gedrag in de gevangenis : goed. Morele rangschikking : twijfelachtig. Reclassering : Is van Duitse nationaliteit en dient bij eventuele vrijstelling terug gerepatriëerd naar Duitsland. De ondergane termijn van opsluiting is gering tegenover de uitgesproken straf en gezien het erge der feiten. »²⁶⁹ Terwijl Helga tot dan toe op elk formulier nr. 58 “*catholique*” liet invullen, liet ze op 5 juni 1951 in Sint-Andries-bij-Brugge plots “*protestante*” noteren²⁷⁰. Daar zat zeker de gereformeerde Jodenzendeling Bakker voor iets tussen ? Die had namelijk intussen zijn best gedaan om iets voor haar te regelen. Bakker had immers de Lutherse theoloog dominee Hermann

²⁶⁷ AGR-AR-2, AGB, Dossier Moral ZH, Brief van Helga Zweig aan gevangenisbestuurder Collard, 04.04.1951.

²⁶⁸ *Ibid.*, Brief van gevangenisbestuurder Collard van Vorst aan de gevangenisbestuurder van St.-Andries-bij-Brugge, 09.05.1951.

²⁶⁹ *Ibid.*, Bericht over Verzoeken of Voorstellen ten behoeve van gevangenen van de gevangenis van St.-Andries-bij-Brugge, 05.06.1951.

²⁷⁰ *Ibid.*

Maas uit Heidelberg gesmeekt een « *jüdisches Mädchen vor dem Untergang zu retten* », nadat zij al bijna zeven jaar in de gevangenis zat²⁷¹. Daarop startte Maas onderhandelingen met Brussel en met de Duitse autoriteiten, die blijkbaar erg lang aansleepten²⁷². En ook met Helga voerde Maas intussen een aardige correspondentie²⁷³.

Op 19 juni 1951 schreef Maas uit Heidelberg een heel opmerkelijke brief naar de katholieke aalmoezenier van de gevangenis van Vorst, Paul de Wilde : « *Lieber Amtsbruder ! Ich habe schon vor 8 Tagen Herrn Pfarrer Bakker aus Rotterdam geschrieben, das ich bereit bin, Helga Marion Zweig, wenn sie aus dem Gefängnis in Belgien entlassen wird, zur Erholung aufzunehmen und auch weiterhin für sie bezorgt zu sein. Ich wiederhole heute Ihnen gegenüber ganz offizielle dieses Anerbieten, damit Sie durch diese Bestätigung in der Lage sind, die Freilassung des Mädchens beim Justizministerium in Brüssel zu beantragen. Mit brüderlichen Grüßen, Ihr Dr. theol. h.c. Hermann Maas, Kreisdeken des Kirchenkreises Nordbaden.* »²⁷⁴

De evangelische predikant Hermann Maas was een uitzonderlijke figuur. Hij had in 1903 op het Zesde Zionistencongres in Bazel het woord mogen nemen, was al vóór de Eerste Wereldoorlog erg actief in de internationale oecumene en interreligieuze dialoog, stond omwille van zijn uitstekende vriendschappen en contacten met veel Joden reeds vóór de Tweede Wereldoorlog bekend als “*der Judenpfarrer*”, was vóór en tijdens de oorlog lid

²⁷¹ M. Geiger, *Hermann Maas – eine Liebe zum Judentum – Leben und Wirken des Heidelberger Heiliggeistpfarrers und badischen Prälaten* (Onuitgegeven Doctoraatsdissertatie Pädagogische Hochschule Heidelberg, Evangelische Theologie/Religionspädagogie), Heidelberg, 2014, p. 425.

²⁷² *Ibid.*

²⁷³ *Ibid.*

²⁷⁴ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Brief van Hermann Maas aan gevangenis-aalmoezenier Paul de Wilde, 19.06.1951.

geweest van de *Bekennende Kirche* – een christelijke verzetsbeweging waar bijvoorbeeld ook de bekende protestantse theoloog Dietrich Bonhoeffer lid van was geweest –, had vele Joden geholpen te vluchten of onder te duiken, was in 1943 door de nazi's op non-actief gezet geweest, zette zich na de oorlog in voor de omwille van hun ras vervolgte Joodse en Joodschristelijke slachtoffers van het nationaalsocialisme, én bestreed op actieve wijze het naoorlogse antisemitisme. Hij was het jaar voordien nog de eerste Duitser geweest die officieel uitgenodigd was geworden om naar Israël te komen en daar omwille van zijn grote verdiensten voor het Joodse volk met alle egards ontvangen geworden²⁷⁵. En deze “Mensch” wilde zich nu ook nog ontfermen over Helga²⁷⁶...

Een week na de brief van Maas keerde Helga terug naar de gevangenis van Vorst om haar toe te laten enkele stukken van haar dossier in te kijken met het oog op haar vrijlating en uitzetting²⁷⁷. Op 2 juli vermeldde het Auditoraat-generaal aan de gevangenisbestuurder van Vorst nog iets heel opmerkelijks : « *En vue de son mariage, elle peut demander un certificat de décès de ses parents à l'officier de l'État Civil compétent.* »²⁷⁸ Was zij er in geslaagd om vanuit de gevangenis een relatie aan te gaan die had moeten uitmonden in een huwelijk ?

²⁷⁵ M. Geiger, *Hermann Maas – Eine Liebe zum Judentum. Leben und Wirken des Heidelberger Heiliggeistpfarrers und badische Prälaten*, Heidelberg, 2016, p. 46-48, 73-82, 101-133, 193-205, 221-282, 283-316, 335-340, 368-398, 399-410.

²⁷⁶ In 1964 werd Herman Maas door Yad Vashem erkend als “Rechtvaardige onder de Volkeren” : <https://www.yadvashem.org/righteous/stories/maas.html>

²⁷⁷ AGR-AR-2, AGB, Dossier ZH, 697/45/BF-2^e bureau, Nota van de gevangenisbestuurder van Vorst, 26.06.1951 ; *Ibid*, Brief van het Auditoraat-generaal aan de gevangenisbestuurder van St.-Andries-bij-Brugge, 21.06.1951.

²⁷⁸ *Ibid.*, Brief van het Auditoraat-generaal aan de gevangenisbezoekenier, 02.07.1951.

De Vreemdelingenpolitie adviseerde de Minister van Justitie als volgt : « Z[weig] a *dénoncé plusieurs personnes dont ses parents qui furent déportés en Allemagne dans un camp de concentration et ne sont jamais revenus [...]* L'expulsion s'impose – les faits lui reprochés sont d'une gravité exceptionnelle – Z[weig] sera rapatriée dès qu'elle aura satisfait à la justice. »²⁷⁹ Maar voor Helga, die een jaar eerder nog had gehoopt na haar vrijlating toch nog in België te kunnen blijven toen ze schreef : « *Je préférerais de beaucoup rester en Belgique ou j'ai déjà une occupation et aurai pour alors une résidence*²⁸⁰ », kon nu Maas haar vanuit Heidelberg een reddingsboei had toegeworpen, de uitzettingsprocedure niet snel genoeg opgestart en uitgevoerd worden. En dus drong zij er eind juli bij de Vreemdelingenpolitie op aan om er een beetje spoed achter te zetten : « *Maintenant je suis désespérée – je ne sais plus que croire. Je préférerais de loin que l'on me fasse savoir si ma libération est remise à Noël ou que sais-je, mais cette incertitude est péniblement démoralisant, vu surtout ma dépression nerveuse, a peine franchie. Je me permets encore une fois de vous déranger pour faire appel à votre bonté. Sera ce encore une fois en vain ?* »²⁸¹ Maar zolang zou ze niet meer moeten wachten.

Op 22 september 1951 werd zij na een derde van haar straf te hebben uitgezeten, én omwille van haar Duitse nationaliteit, op basis van een Ministerieel Besluit tot uitdrijving van 5 juli 1951, waarin haar aanwezigheid in België gevaarlijk werd geacht voor de veiligheid van het land en haar daarom definitief de toegang tot het grondgebied België werd ontzegd, uitgewezen en door de rijkswacht vanuit de gevangenis van Verviers stante pede overgebracht naar Bildchen, waar ze samen met nog twee andere

²⁷⁹ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Nota van de Vreemdelingenpolitie voor de Minister van Justitie, 25.06.1951.

²⁸⁰ *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan de Vreemdelingenpolitie, 01.05.1950.

²⁸¹ *Ibid.*, Brief van Helga Zweig aan de Vreemdelingenpolitie, 02.03.1951 ; *Ibid.*, 27.07.1951.

Duitse ex-gevangenen met inreisvisa voor Duitsland over de grens werd gezet²⁸².

Hermann Maas was een week eerder al op de hoogte gebracht van haar aanstaande vrijlating, en dus reisde ze op 22 september rechtstreeks door naar Heidelberg, waar ze door Maas werd opgewacht, gastvrij in zijn huis werd opgenomen en bij hem ruim de kans kreeg haar (versie van het) verhaal te doen²⁸³. Vier dagen later schreef Maas een radeloze brief aan Gertrud Luckner, die tijdens de oorlog als lid van de Katholieke hulporganisatie Caritas vervolgde Joden bijstond, die hij begon met : « *Ich bin in einer großen Notlage* » waarna hij de geschiedenis schetste van de volgens de brief gedoopte Helga die uit het « *jüdischen Ghetto entrissen* » diende te worden²⁸⁴. Wanneer volgens hem de familie naar Brussel uitweek, en het hun daar economisch voor de wind ging, « *taten sie beim Einmarsch nazistisch [sic] [...] Das Mädchen pflegte bewusst den Verkehr mit den Deutschen, ritt mit ihnen aus, spielte mit ihnen Golf...* » Moeder en vader werden “vernichted”. Wanneer de Amerikanen in 1944 België binnentrokken, werd Helga bij het gerecht aangeklaagd wegens haar vader « *dem Tod überliefert zu haben. Sie leugnet das vollkommen und ich habe keinen Grund, ihr nicht zu glauben.* » Op deze en andere gronden als de bedreiging van een Belgische officier, kreeg ze als 18-jarige 20 jaar gevangenisstraf en werd ze onder « *barbarischsten Methoden, Beleuchtung etc. ausgefragt.* »²⁸⁵ Het is duidelijk dat

²⁸² *Ibid.*, Nota van de Vreemdelingenpolitie aan de Minister van Buitenlandse Zaken, 24.12.1958 ; *Ibid.*, Remise d'un étranger à la frontière van de Gendarmerie Nationale, 22.09.1951 ; *Ibid.*, Ministerieel Besluit, 05.07.1951 ; *Ibid.*, Voorstel van voorwaardelijke invrijheidstelling van het Auditoraat-generaal, 08.11.1950.

²⁸³ M. Geiger, *Hermann Maas...*, op. cit. [, 2014], p. 425.

²⁸⁴ *Ibid.* ; Landeskirchliches Archiv Stuttgart K13 Nr. 293, Brief van Hermann Maas aan Gertrud Luckner, 26.09.1951 ; E-mail van Markus Geiger aan de auteur, 08.01.2020.

²⁸⁵ *Ibid.*

Maas het verhaaltje geloofde dat Helga hem had opgespeld. Een maand later schreef Maas in een brief aan dominee Friedrich Majer-Leonard, die zich na de oorlog eveneens inzette voor Joodse slachtoffers: « *Es sieht sehr schlecht aus, ist natürlich irgendwie verstört, ist einem aber bald schon angenehm.* »²⁸⁶ Gebrandmerkt als Joodse verraadster stond ze er volgens Maas helemaal alleen voor. Nadat hij er eerst voor had gezorgd dat ze twee weken in een sanatorium in Neckarzimmern wat kon herstellen, hielp Maas haar ook nog aan een baan als fabrieksarbeidster²⁸⁷.

Epiloog

Op 18 februari 1954 was er nog een zekere H. Zweig uit de Grolmannstrasse 44/45 in Berlijn-Charlottenburg die vroeg om haar familieleden Martin Zweig, Margarete Weichmann en hun dochter Helga op te sporen²⁸⁸. In 1958 informeerde nog een zekere Dr. Alfred Heibberg, Amerikaans staatsburger, naar het lot van Hildegard Zweig [*sic*], de nicht van schrijver Stefan Zweig²⁸⁹. Het laatste document dateerde uit 1980, waarin de administrateur-directeur generaal van de Vreemdelingenpolitie op de vraag of het signalement van Helga Zweig – 159 cm, langwerpig gelaat, bruine ogen... – in het *Bulletin central de Signalements* (BCS) diende te worden gehandhaafd of mocht geannuleerd worden, in de kantlijn noteerde: « *Dénonciation pendant la guerre (ses propres parents !). Proposition : maintenir le*

²⁸⁶ Landeskirchliches Archiv Stuttgart, K13 Nr. 293, Brief van Hermann Maas aan Fritz Majer-Leonard, 18.10.1951.

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ AGR-AR-1, DVZ, Dossier ZH, Brief van de Commission de Coordination aan de directeur van de Vreemdelingenpolitie, 18.02.1954.

²⁸⁹ *Ibid.*, Brief van de Chef du Bureau des Visas et Passeports à Cologne aan de Ministre des Affaires Étrangères, 13.11.1958.

BCS. »²⁹⁰ Dit betekende dat indien zij meer dan vijfendertig jaar na de feiten het nog zou wagen België aan te doen, en zij op basis van haar persoonsbeschrijving nog zou worden herkend, zij ingevolge een ministerieel besluit onmiddellijk zou worden aangehouden en (opnieuw) het land zou worden uitgezet. Of Helga Zweig anno 2019 nog leefde of niet, kon tot op heden niet worden achterhaald²⁹¹.

²⁹⁰ *Ibid.*, Dossier ZH, Brief van de Commissaire Général aux délégations judiciaires aan de Administrateur-Directeur Général de la Police des Étrangers, 24.06.1980.

²⁹¹ E-mail van Anne Porro, Rechts- und Konsularreferat van de Deutsche Botschaft in Brussel aan de auteur, 20.09.2019.